GEJRFUGLEN

Østjysk Biologisk Forening

31. ÅRGANG. NR. 3. OKTOBER 1995.

ISSN 0900 - 4114

Østjysk Biologisk Forening

er en forening for aktive naturinteresserede med det formål at udbrede kendskab til naturen samt at skabe kontakt mellem disse naturinteresserede.
Dette sker ved at arrangere foredragsaftener og ved tilrettelæggelse af ekskursioner og lokalitetsundersøgelser samt ved udgivelse af tidsskriftet GEJRFUGLEN.
Oplysninger om foreningen kan fås ved henvendelse til:

ØSTJYSK BIOLOGISK FORENING,
Postbox 169,
8100 Århus C.

*Indmeldelse i ØBF sker ved at indbetale kr. 75,- (eller kr. 100,- for familiekontingent) på foreningens giro nr. **7 14 83 13.** Medlemmer modtager automatisk GEJRFUGLEN, der normalt udkommer 4 gange om året.*
Ældre årgange (før 1991) sælges for kr. 50,- Løssalg efter aftale. Ved køb af flere numre opnås prisreduktion. Enkelte årgange og enkelte numre er udsolgte.

GEJRFUGLEN:

Materiale til bladet (artikler, mindre meddelelser, opfordringer til indsamlinger, tegninger fotos m.v.) sendes til:

ØSTJYSK BIOLOGISK FORENING,
Postbox 169, 8100 Århus C.

Manuskripter bedes skrevet på maskine eller PC. Indsendte disketter vil blive tilbagesendt efter brug. Illustrationsmateriale bør om muligt laves i 9 cm's eller 19 cm's bredde.
Annoncepriser:
½ side: kr. 60,- 1/1 side: kr. 120,-

RENSKRIVNING OG OPSÆTNING:
Jørgen Terp Laursen & Søren Højager.
ISSN 0900 - 4114

INDHOLD:

Kampen for fred og ro, 1. halvleg 2
Lærkefalken i Århus Amt 5
En bynær bestand af Butsnudet Frø 10
Torø i Lille Bælt 12
Ny vadefuglelokalitet i Århus Amt 22
Turen går til Øland 24
De grønne sider 36
Naturglimt 38

TEGNINGER:

Brian Zobbe	Forside, 4, 6, 8, 23, 35, 39.
Jens Chr. Schou	1, 13, 14, 15, 19, 21.
Christian Lange	25, 28, 29, 30, 32.

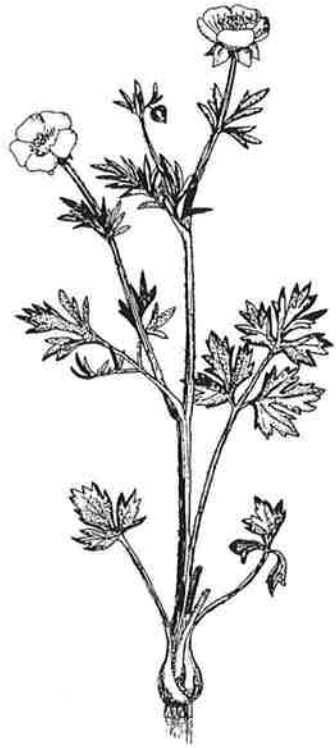

Kampen for fred og ro, 1. halvleg

Søren Højager

VILDTRESERVAT I MARIAGER FJORD

Jeg har tidligere på denne plads beskrevet den yderst komplicerede forretningsgang, der skal følges i forbindelse med oprettelse af de såkaldte "jagt- og forstyrrelsesfrie kerneområder" (Gf. 30. årg. s. 38-41). Udgangspunktet var dengang Horsens Fjord.

I år er Reservatsektionen nået frem til et andet højtprioriteret østjysk vandfugleområde nemlig Mariager Fjord. Samtidig er bolden givet op til en ny kuriøs kamp mellem tilhængere og modstandere af den nye jagtlovs bestemmelser om vildtreservater. I det følgende bringes et kort resume af første halvleg.

LIDT FORHISTORIE

Siden begyndelsen af 1980'erne har der været forslag fremme om at oprette et reservat i Mariager Fjord. Hensigten har dels været at opfylde behovet for et fristed for vandfugle på den reservatfattige jyske østkyst, dels at sikre Danmarks vigtigste efterårsrasteplads for Lysbuget Knortegås.

I 1988 udarbejdede Skov- og Naturstyrelsen et udkast til en reservatordning, som samme år blev fremlagt til offentlig høring og drøftet på et offentligt og meget stormfuldt møde i Hadsund. Trods voldsomme protester blev et endeligt reservatforslag udarbejdet i 1989. Ajstrup Bugt blev udlagt som jagt- og forstyrrelsesfrit kerneområde, hvor der foruden jagtforbud også var forbud mod færdsel i perioden 1.9.-31.10. samt forbud mod brætsejlads og motordrevet sejlads med højere hastigheder end 5 knob. I området ind mod Hadsund var jagt forbudt i perioden 1.10.-29.2., og i den ydre del af fjorden 1.11.-29.2. Desuden færdselsforbud på øer og holme i perioden 1.4.-15.7.

Et nederlag for de lokale protestanter og en klar sejr for naturen - skulle man umiddelbart tro. Men sådan gik det ikke. Forslaget blev aldrig endelig vedtaget!

1994

Mens arbejdet med reservatforslaget stod på, skete der en markant ændring i den Lysbugede Knortegås forekomst i Mariager Fjord. De vigtigste fourageringsområder flyttede indad i fjorden til Ajstrup Bugt og området mellem Havnø og Hadsund.

På den baggrund udarbejdede Skov- og Naturstyrelsen så i 1994 et nyt udkast til en reservatordning. I Ajstrup Bugt og ind til Hadsund ønskes jagtforbud, mens der derimod ikke skal være jagtrestriktioner i den ydre del af fjorden, dog med undtagelse af et gældende forbud mod motorbådsjagt i hele fjorden. I Ajstrup Bugt er der i udkastet desuden forbud mod brætsejlads hele året, forbud mod færdsel og sejlads i sept.-okt. samt forbud mod motorsejlads med højere hastighed end 5 knob. Et eksisterende færdselsforbud på Treskelbakkeholm (1.4.-15.7.) videreføres, og et tilsvarende færdselsforbud indføres på Pletten og Lille Plet.

D. 9.2.1995
I februar i år indkaldte Skov- og Naturstyrelsen til det første møde i den til lejligheden etablerede brugergruppe for Mariager Fjord. På mødet præsenteredes det nye reservatforslag. Under den efterfølgende debat blev der fra forskellig side fremført ønsker til korrektioner og ændringer. Disse forslag blev herefter overgivet til brugergruppen til videre behandling, og der blev samtidig udpeget en kontaktperson for denne gruppe. Derimod blev der uheldigvis ikke fastsat nogen mødedato for brugergruppens første selvstændige møde.

D. 16.3.1995
På foranledning af brugergruppens kontaktperson afholdes d. 16.3. et møde for 5 særligt udvalgte brugerrepræsentanter. Repræsentanterne for bl.a. DOF og DN (der var og er positive over for reservatforslaget) blev underligt nok ikke indbudt til mødet.
De 5 brugere, der repræsenterer henholdsvis Friluftsrådet Nordjylland, Mariager Fjord Fritidsfiskerforening, Danmarks Sportsfiskerforbund, Danmarks Fiskeriforening og Danmarks Jægerforbund, besluttede på mødet at skrive til Reservatsektionen. I skrivelsen står, at ovenstående foreninger er blevet enige om,
"at vi på nuværende tidspunkt bør udskyde det foreliggende "Reservatforslag 1994". Denne beslutning begrundes med den uoverskuelige konsekvens af forslaget og de følger det kan medføre for den store brugergruppe på Mariager Fjord. Vi ønsker hermed en periode på mindst 2 år, til at lave tilbundsgående undersøgelser."
Brevet rummer ingen oplysninger om, hvad det er for undersøgelser, de kommende mindst 2 år skal bruges til.

D. 6.4.1995
Ved et møde med (hele) brugergruppen d. 6.4. indkaldt af Reservatsektionen præsenteres et revideret udkast til reservatordning. De repræsentanter, der ikke var inviteret til møde d. 16.3. får samtidig mulighed for at komme til orde. Fra DN's side anføres bl.a.:
"Diskussionen om reservatet har stået på siden starten af 80'erne. Det var i 1978 området blev en del af et Ramsarområde. Det var i 1981 området blev en del af et EF-fuglebeskyttelsesområde. Nu må det være tiden at leve op til forpligtigelserne over for dette fuglerige område, som er af international betydning for en lang række arter, jvf. DMU rapport 72 1993 s. 59. - Her behøves ikke flere undersøgelser, men handling!"
Disse synspunkter støttes af DOF og Friluftsrådets arbejdsudvalg for Århus amt.
På mødet blev der endvidere fremsat en lang række forskelligartede ønsker til ændringer af reservatforslaget. Reservatsektionen samlede de mange forslag til en efterfølgende behandling og afsluttede med en gennemgang af det videre forløb. Trods kravet om udskydelse forventer man fortsat, at forslaget kan træde i kraft som planlagt d. 1.9.95. Det er vist, hvad man kalder at gøre regning uden vært!

D. 23.5.1995
Skov- og Naturstyrelsen indkalder til det sidste orienterende offentlige møde d. 23.5. Styrelsen ønsker på mødet dels at orientere om baggrunden for og indholdet af reservatforslaget samt at lægge op til en bred offentlig debat.
Nogle blandt de knap 100 fremmødte havde imidlertid et helt andet mål med mødet - total obstruktion. Via uartikulerede tilråb, destruktiv indblanding og utidig fraternisering i styrelsens bilagsmateriale lykkedes det en lille flok mødedeltagere at afspore mødet totalt. Sammenlignet med den opførsel, der her fik frit spil, forekommer undervisning af selv den værst tænkelige pubertetsklasse i folkeskolen som den rene søndagsskole.
Mødet sluttede med, at der blev nedsat en alternativ brugergruppe med det formål *"at give de udefrakommende kamp til målstregen"*. Gruppen fik fra starten stor tilslutning. Aalborg Stiftstidende kunne således kort tid efter meddele, at der nu er mere end 1.500 borgere omkring fjorden, der har skrevet under på, at de ikke ønsker noget reservat. Den selvbestaltede protestgruppe har virkelig fået vind i sejlene.

KOMMUNER OG AMTER GÅR MED PÅ PROTESTBØLGEN
Det er naturligvis ikke ganske overraskende, at nogle lokale borgere ønsker at varetage egne særinteresser uden større forståelse for helheden. Men hvad med kommunerne og amterne, som jo er forpligtede til at inddrage alle synspunkter i en samlet og nuanceret vurdering? Ja, havde man håbet på en mere velafvejet holdning herfra, skuffes man desværre.
Mariager kommune afviser forslaget totalt, Nordjyllands Amt ønsker en udsættelse på 1 år, og Hadsund kommune og Århus Amt ønsker en udsættelse på 2

år. Som begrundelse anfører Århus Amt:
"Århus Amt er principielt enig i, at der oprettes et vildtreservat, men finder at der bør arbejdes henimod større enighed med brugerne af området. Århus Amtsråds Udvalg for Miljø og Trafik skal derfor foreslå at oprettelsen af reservatet udskydes i 2 år, og at denne periode anvendes til at opnå større enighed om restriktionerne i reservatet".
Hvad der får de 2 amter og Hadsund Kommune til at tro, at brugere, der ikke har kunnet finde fodslag de sidste 15 år, pludselig i løbet af 1-2 år kan forenes, får stå hen i det uvisse.

D. 19.7.1995
Det voldsomme offentlige og private pres får Skov- og Naturstyrelsen til at ryste lidt på hånden, men de taber heldigvis ikke hovedet.
Midt i juli udsendes en skrivelse, som imødegår ønsket om en udsættelse men kun frem til d. 15.11. 95. Hertil kommer, at styrelsen tilføjer følgende salomoniske krav:
"Såfremt styrelsen skal overveje væsentlige ændringer i det foreliggende reservatforslag, forudsætter det et udspil, som i hovedtrækkene også kan støttes af Danmarks Naturfredningsforening, Danmarks Jægerforbund, Dansk Ornitologisk Forening og Friluftsrådet."

Bibringes forløbet ikke nye overraskende krumspring, betyder dette krav, at et reservatforslag med lidt held kan være klar til forelæggelse for ministeren i løbet af dette kalenderår. Kamppladsen flyttes så samtidig til Aukens skrivebord, hvortil mindst 1 MF'er allerede har fremsendt en protestskrivelse, og flere er givetvis i vente.
Denne 2. halvleg vil jeg vende tilbage til ved en senere lejlighed.

ET PAR AFSLUTTENDE SPØRGSMÅL
Ud fra erfaringerne fra Horsens Fjord og nu Mariager Fjord (og det har såmænd ikke været bedre ved Hannæs, ved Rømø, ved Ringkøbing Fjord, ved ...) må det være berettiget at stille et par spørgsmål.

- Er det klart for alle, at reservatoprettelserne er en konsekvens af en vedtaget jagtlov støttet af DN, DOF, Danmarks Jægerforbund og Friluftsrådet?
- Er det klart for alle, at reservaterne oprettes primært af hensyn til faunaen og ikke primært af hensyn til brugerne?
- Er den valgte procedure den mest demokratiske og hensigtsmæssige?
- Medfører den valgte procedure overvejende lokal tilfredshed eller overvejende lokal frustration?

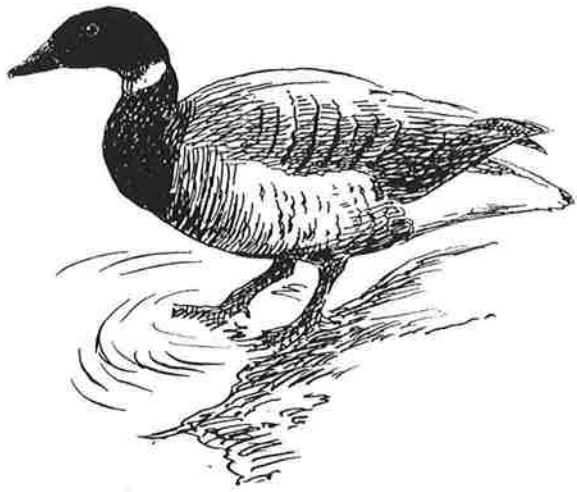

Lærkefalken i Århus amt

Jørgen Terp Laursen

INDLEDNING.
Igennem hele dette århundrede har Lærkefalken været en sjælden dansk ynglefugl, hvor der næppe nogen år har været mere end 15 par. I dag kan bestanden formentligt tælles på en hånd. Så alle ynglefund påkalder naturligvis stor opmærksomhed. Baggrunden for denne artikel er et nyt ynglefund gjort i Århus amt. I denne forbindelse skal der gøres status for arten som ynglefugl i landet og i særdeleshed i Århus amt.
I Dansk Ornitologisk Forenings Rovfuglegruppe har det være debatteret, om de få kendte ynglefund skyldes en reel lille ynglebestand, eller at Lærkefalken lever ret ubemærket og derfor er vanskelig at registrere som ynglefugl.
Iagttagelser omkring og ved et ynglested kan blandt andre forhold være med til at kaste lys over Lærkefalkens adfærd, der forhåbentligt kan bidrage til kortlægning af artens biotopkrav og forekomst.

ADFÆRD M.M.
Lærkefalken er udbredt i størstedelen af Europa, men i de nordligste områder optræder den kun som en fåtallig lokal ynglefugl.
I Danmark finder forårstrækket primært sted i perioden med. maj - pr. juni og efterårstrækket i august-september. De flest fugle ses i forbindelse med varme sydøstlige vinde.
I Århus amt træffes arten årligt om foråret ved Gjerrild Nordstrand og næsten årligt ved Moesgård. 23 ex. den 25.5. 1989 ved Gjerrild er største antal pr. dag i Århus amt.

Som ynglebiotop foretrækker Lærkefalken lysåbne skove, lysninger og gerne i tilknytning til søer og andre typer vådområder. De sjællandske Lærkefalke yngler således alle nær søer.
Lærkefalken er i luften betydelig hurtigere og mere målrettet i sin flugt end Tårnfalken. En adfærd, der sikkert er medvirken til, at det er vanskelig at registrere ynglepar. Lærkefalken er også den mest

Fig. 1. Lærkefalkens ynglepladser i Danmark i perioden ca. 1890-1940 efter Jørgensen (1989).

elegante af vore ynglende rovfuglearter. Det er en fugl, der ikke alene er tilpasset til at fange lærker og andre fuglearter, men også så hurtige dyr som guldsmede i luften.
Mulighederne for at registrere Lærkefalken i yngletiden er i høj grad bestemt af vejrforholdene og mulighederne for at overskue større områder. Udenlandske undersøgelser viser nemlig, at arten, når der er fint vejr, kan fange insekter op til 30 gange i timen, men derimod kun 3-4 fuglefangster pr. dag.

YNGLEBESTAND I DANMARK.

Indtil midten af 1800-tallet var Lærkefalken ret almindelig ynglefugl i landet. Men i de sidste godt 100 år har arten været fåtallig ynglefugl.
Bestandsvurderingen er oftest gjort på grundlag fugle, der flere gange er set i yngletiden på potentielle ynglebiotoper. Redefund og par set med unger er afgjort en sjældenhed. Weibülls (1911) fund af hele 9 reder i Nordsjælland i 1909 hører absolut til en undtagelse og kunne tyde på en god ynglebestand i området.
Landsbestanden angives omkring 1950 til ca. 9 ynglepar, men vurderes til 10-20 par (Donark 1953) (fig. 1). I atlasperioden 1971-74 var der kun sikre ynglefund i tre kvadrater (Dybbro 1976), og bestanden blev anslået til 5-10 par. Dybbro (1978) siger 4-8 par. Herefter angives bestanden at have været ret konstant med omkring 10 par til sidst i 1980'erne (Malling Olsen 1992). Ifølge DOF's Rovfuglegruppe har der næppe være år herefter med mere end 5 sikre ynglepar i landet.

YNGLEBESTAND I ÅRHUS AMT.

Yngleforekomster i Århus amt er afgrænset til lokale områder (fig.2). Som det i det følgende fremgår, er langt de fleste sikre og sandsynlige ynglefund kendt fra perioden 1900-1935. Dertil kommer, at i perioden 1900-1930 blev en del fugle skudt i Århus amt, hvor tidspunktet (aug.-sept.) indicerer, at der blandt disse måske også har været lokale ynglefugle. Det skal ses i sammenhæng med, at Lærkefalken givet dengang som i dag er en sjælden trækgæst om efteråret i Østjylland.
I det følgende nævnes sandsynlige eller sikre yngleforekomster i Århus amt.

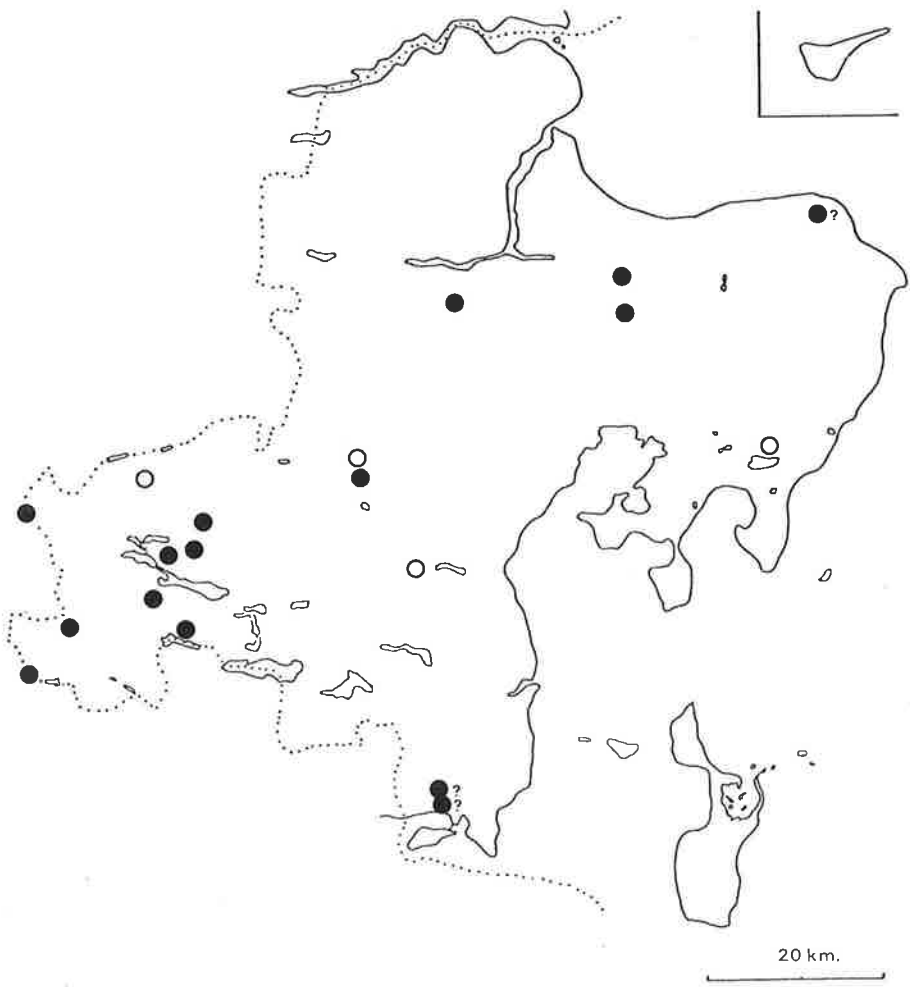

Fig. 2. Lærkefalkens ynglepladser (udfyldt cirkel) og lokaliteter (åben cirkel), hvor der er gjort sommerfund i Århus amt i perioden ca. 1890-1994.

Randersegnen
Syd for Randers ret sjælden 1866-72 hvor kuld er kendt fra Clausholm 1896.
Ynglede ca. 1915 i Gjesinggård Skov og en skudt her 1918; ynglede måske her indtil omkring 1930.

Djursland
På Djursland har arten ynglet omkring år 1900 ved Skaføgård og muligvis ved Gjerrild frem til 1930'erne. En gammel hun skudt i yngletiden 8.7. 1917 (Benzon) på Norddjursland var givet en lokal ynglefugl.

Århusegnen
I perioden 20.6.-1.7. 1991 ses Lærkefalk 4 gange i området mellem Tåstrup Sø og Brabrand Sø, men uden tegn på yngleforekomst. Et eksemplar blev set ved Kysing Fjord d. 10.7. 1984 og en 20.6. 1993 ved Stubbe Sø.

Søhøjlandet
Dybbro (1978) skriver: "..i de første årtier af 1900-tallet stadig mindre lokalbestand ...i Midtjylland". Et par Kompedal Plantage 1917. Flere observationer fra Silkeborgområdet i årene 1910-1933, men uden sikre ynglefund. En set 13.6. 1931 ved Lemming. Poulsen (1938) omtaler Lærkefalken som ustadig ynglefugl i og ved Silkeborg Nordskov og Hårup-Resenbro fra 1932 og følgende år. Redefund er gjort i Palsgård Skov, Silkeborg Sønderskov 1926, Sepstrup Krat 1927, Salten Langsø i 1929 og 1930 samt flere observationer i området 1925-1936, som kan være lokale ynglefugle.

Odderegnen
Lærkefalke blev set i flere år i 1930'erne i Sondrup Bakker, men der meldes ikke om ynglefund (C.J. Wittrup-Jensen pers. medd.). I den nærliggende Åkjær Skov er en set flere gange i juni 1934, men ingen redefund.

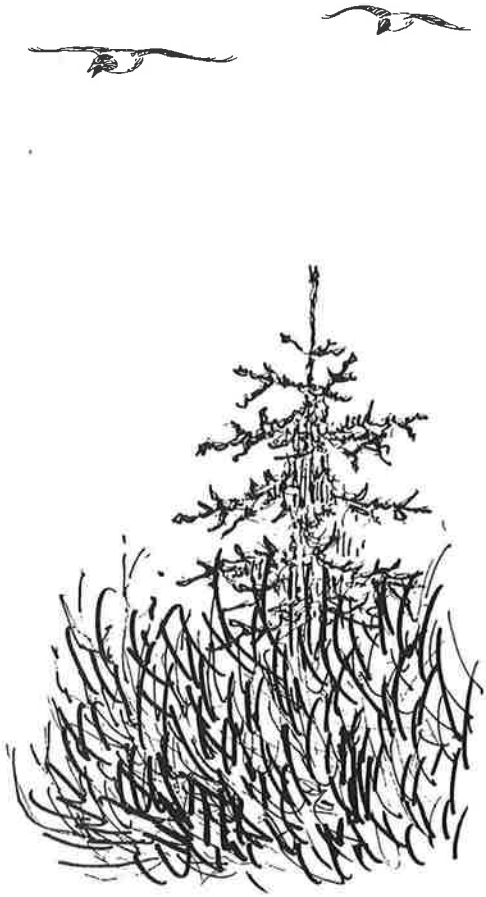

FRIJSENBORGOMRÅDET - ET NYT PAR.
Den 8. juli 1987 så jeg en Lærkefalk ved Lading Sø, der ligger 1-2 km fra Fajstrup Krat. Efter denne observation har området været under mistanke som muligt ynglested for Lærkefalk. Da der ikke er sikre beviser for, at Fejstrup Krat og nærliggende skove har været yngleområde for arten, blev det i de følgende år ikke nærmere undersøgt. Af ældre fund herfra vides, at en hun blev skudt ved Frijsenborg 16. juni 1887 og at 1-2 fugle blev set i september 1968 (Møller 1970). I begge tilfælde kan der have været tale om trækfugle.

Lærkefalkene blev opdaget i 1992 ved nærmest en tilfældighed i forbindelse med overvågning af et par Røde Glenter (Laursen 1993). Lærkefalkene opholdt sig ofte i en bestemt gran, der udgør en af en række meget høje graner i den sydvestlige del af Fejstrup Krat. I området er der også en del gammel løvskov. Nær ynglestedet ligger den tilgroede Voldby Mose. Området er i dag delvist afspærret med vildthegn og ret ufremkommeligt.

I juli måned lykkedes kun en gang at se to fugle sammen, der iøvrigt legede i "rasende fart og sving" over skoven. Tre gange sås en fugl hvile sig på henholdsvis en el-ledning, i en Eg og gran. I næsten alle tilfælde blev Lærkefalkene først opdaget efter at småfugle og især svaler skrigende forfulgte dem. En adfærd der iøvrigt meget sjældent ses hos Tårnfalk.

Yngleforekomst skal givet ses i sammenhæng med det meget varme vejr i foråret 1992.

At tålmodighed belønner sig var der bevis på den 3. august 1992. Sol, skyer og ret kraftig blæst var tilsyneladende et vejr for Lærkefalkene og andre rovfuglearter. Omkring kl. 14.30 ses parret og unger høres for første gang i de høje graner nord for mosen. Over marken flyver en Lærkefalk forfulgt af flere Landsvaler, og pludselig passerer en Rød Glente området med bytte i fangerne i retningen mod sin rede. Lærkefalkene ses ikke den følgende time hvorfor der skiftes observationspost. Fra den nye post ses et par Hulduer, 3 Ravne, Rød Glente, Duehøg, Spurvehøg, Musvåger og Tårnfalk og flere gange

passerede samme par Hvepsevåger tæt forbi med hvepsekager på vej mod ungerne. Et par hvepsevåger havde iøvrigt i 1990 og 1991 ynglet i reden, der nu var overtaget af glenterne. Dagen slutter med en Sort Stork kredsende over Skivholme Skov for derefter at raste på en mark syd for skoven, der også får besøg af en Rørhøg. Dagen bød således på 8 rovfuglearter og en Sort Stork! Næppe nogen anden dansk skov i 1992 husede så mange ynglende rovfuglearter som Fejstrup Krat. Med til historien hører også, at Fajstrup Krat er en gammel yngleplads for Sort Stork, hvor arten endnu ynglede i 1905.
Den 9.8. ses Lærkefalkene med 3 unger flyve over ynglestedet. Sidste observation var 3 fugle d. 15.8. Der blev ikke set Lærkefalk på lokaliteten i 1993 og 1994. Det er dog ikke nogen garanti for, at arten ikke mere yngler i området.

KONKLUSION.

I Århus amt har Lærkefalken muligvis været regelmæssig, men meget lokalt ynglefugl frem til midten af 1930'erne med flest ynglepar i Silkeborgområdet. I 1938 var der kun få par tilbage og omkring 1950 forsvandt arten helt som ynglefugl fra Midtjylland, og dermed var det slut med en fast ynglebestand i Århus amt. Skotte-Møller (1970) har i 1960'erne forgæves eftersøgt arten på de gamle yngleplader i Midtjylland. Herefter kendes kun nævnte ynglefund fra Frijsenborg i 1992, der betragtes som sporadisk. Med de spredte sommerfund, der er gjort i de senere år, kan flere ynglepar ikke udelukkes.

TILBAGEGANG.

Flere kilder nævner, at årsagen til Lærkefalkens tilbagegang som dansk ynglefugl er primært klimaændringer og anvendelse af pesticider. Det drastiske fald i ynglebestanden siden midten af 1800-tallet må dog, især gældende for den sidste snes år, også tillægges biotopændringer. Netop artens foretrukne levesteder, gammel løvskov og vådområder, er forsvundet i stort omfang. Lærkefalkens fremtid som dansk ynglefugl synes derfor problematisk. Vi kan måske sætte vores lid til de nu udlagte naturskove.
Afslutningsvis bringes uddrag af en godt 100 år gammel oplevelse med lærkefalken i en dansk naturskov.

DET VAR DENGANG.....

Et møde med Lærkefalken kan have et uheldigt og set med nutidige øjne et noget humoristisk udfald. I 1886 fandt præsten Kristen Barfod Lærkefalken ynglende i en lille skov ved Vordingborg. I begejstring over fundet og ønsket om at besigtige reden (og stjæle æggene?) tog han til nærmeste landsby for at låne en stige. Efter at være kommet tilbage til redetræet med stigen udtrykker Barfod følgende: "Opstigningen fandt derefter Sted, men ikke uden lydelig Protest fra Falkenes Side, der uafladelig sloge ned omkring mig, udstødende deres ejendommelige Skrig (et hurtigt paa hinanden følgende: hi-hi-hi!), ja! indlode sig endogsaa paa Korporligheder, idet de adskillige Gange baskede mig temmelig ublidt i Ansigtet og opnaaede ved de tildelte "Vinger" at berøve mig den midlertidige Brug af Hat og Næseklemmer".

LITTERATUR.

Barfod, K., 1892: Sydsællands Fugle - med særlig hensyn til Vordingborg og omegn. - Viborg.

Donark, T., 1953: Falkenes udbredelse og fore komst i Danmark I-III. Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 47:36-55.

Dybbro, T., 1976: De danske ynglefugles udbredelse (Atlasbogen 1971-74). - DOF.

Dybbro, T., 1978: Oversigt over Danmarks fugle 1978. - DOF.

Jørgensen, H.E., 1989: Danmarks rovfugle - en statusoversigt. - Frederikshus.

Laursen J.T., 1993: Ynglefund af Rød Glente. - Gejrfuglen 29.årg. nr.1.

Nielsen, K., et al., 1986: Sønderjyllands Fugleliv. - Fulica Aabenraa.

Møller-Skotte, H.U., 1970: Midtjyllands Fugle. - Bryrup.

Olsen K.M., 1992: Danmarks Fugle - en oversigt. - DOF.

Poulsen, C.M., 1938: Silkeborgegnens Fugle. - Ibid. 44:53-76.

Weibüll, V., 1911: Lidt om Rovfuglene i Danmark og om Grundene til deres Aftagen. Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 5:122-131.

En bynær bestand af Butsnudet Frø

Keld Henriksen

INDLEDNING

Under registrering af padder i nyanlagte vandhuller for Århus Kommune (se evt. Henriksen 1994) observeredes forholdsvis store ynglebestande af Butsnudet Frø i et par vandhuller i det grønne område "Skjoldhøjkilen" mellem Gellerupparken og Jernaldervej vestligt i Storårhus. Den grønne landskabskile udgør sammen med den omgivende spredte bebyggelse med tilhørende opholdsarealer et eksempel på en naturvenlig byplanlægning, der den sidste snes år er tilstræbt ved forstadsbyggeri flere steder i landet (Madslund & Pape 1991).

I 1995 blev ynglebestanden af Butsnudet Frø optalt i Skjoldhøjkilen med nærmeste omgivelser. Optællingen blev foretaget, fordi kvantitative observationer af padder altid er af interesse, men også for at undersøge om bestanden er stor nok til, at den fremover er værd at overvåge.

MATERIALE

Materialet omfatter alle 16 vandhuller i et område afgrænset i øst af Åby Ringvej, i syd af en linie fra Åby Ringvej parallelt med Janesvej til Holmstrupgårdvej, i vest af Holmstrupgårdvej og i nord af Jernaldervej. Området er på 151 ha, hvoraf Skjoldhøjkilen udgør 50 ha. Arealanvendelsen af de resterende 101 ha er: bebyggede arealer med tilhørende områder med beplantninger og græsplæner 62%, dyrkede marker 16%, boldbaner med tilhørende randbeplantninger 15% og udyrkede og uplejede arealer med græs og anden ukrudt 7%.

Skjoldhøjkilen er et område udlagt til offentlige, rekreative formål med småskove, åbne sletter, dyrkningshaver uden huse, vandhuller og et vandløb. Et omfattende stisystem er etableret i området, men bilkørsel er ikke mulig. Skjoldhøjkilen er således meget varieret, men domineres af tre skovplantninger på i alt 10,2 ha af næsten udelukkende løvtræer og af uplejede og udyrkede græsarealer. 11 af de undersøgte vandhuller ligger i Skjoldhøjkilen.

Det samlede areal af vandhullerne (opmålt i felten eller på 1:2.000 kort) udgjorde om foråret 35.160 m^2. Halvdelen var mindre end 980 m^2 (medianstørrelsen), og variationsbredden var 7.600-8.600 m^2. Vandhulstyperne er: 5 naturlige lavninger, 5 lavninger opstået ved terrænreguleringer på lerholdig jord med tunge maskiner, 3 mergelgrave, 1 tørvegrav, 1 sandfang og 1 regnvandsbassin.

METODE

Ynglebestanden blev opgjort ved optælling af ægklumper. Hver hun lægger én ægklump i ynglevandhullet, så metoden giver et mål for ynglebestandens størrelse i antallet af æglæggende hunner. Ægklumper lægges ofte samlet på ét sted i vandhullet, hvor de efter godt en uges tid flyder sammen i en samlet ægmasse. Metodens anvendelighed er derfor helt af-

hængig af, om den tidsmæssige tilrettelæggelse af feltarbejdet muliggør, at den enkelte huns ægklump kan afgrænses i ægmassen.
Alle vandhuller blev undersøgt for ægklumper mindst hver tredje dag fra de første dage af april (enkelte vandhuller fra slutningen af marts). Vandhuller med æglæggende frøer blev dog undersøgt mindst hver anden dag, indtil æglægningen var afsluttet, derefter igen hver tredje dag. Feltarbejdet sluttede 6. maj, hvor ingen nylagte ægklumper var observeret de forudgående 9 dage.
Vandhullernes lavvandede områder og dybere områder med plantevækst blev gennemsøgt for ægklumper. Det var oftest muligt direkte at optælle ægklumperne, og kun i ét vandhul var det nødvendigt at optælle sektionsvis efter at have spændt snore ud mellem pinde henover æglægningsstedet.

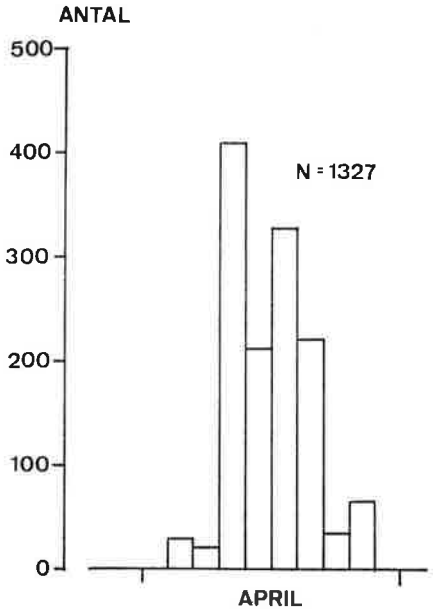

Fig. 1. Æglægningstidspunkt for Butsnudet Frø i Skjoldhøj-området 1995. Antal nylagte ægklumper pr 3-dages perioder er angivet.

RESULTATER OG KONKLUSION

Butsnudet Frø ynglede i 12 af de 16 vandhuller (75%), men blev slet ikke observeret i de 4 øvrige vandhuller. I alt 9 ynglevandhuller lå i Skjoldhøjkilen. Antal ægklumper pr vandhul var: 2, 3, 24, 24, 28, 38, 40, 46, 102, 120, 273 og 628. I alt 1.327 hunner lagde således æg i området dette år, og 4 vandhuller husede 85% af ynglebestanden. Æglægningen varede kun få dage i det enkelte vandhul, eksempelvis 4 og 6 dage i de 2 vandhuller med de største forekomster. Æglægningsperioden for hele bestanden omfattede derimod det meste af april (fig. 1), idet ægklumper blev lagt fra 4. april til 27. april. Halvdelen af områdets ægklumper var lagt 15. april (mediandatoen for æglægningstidspunktet).
Butsnudet Frø yngler i mange typer vandhuller med lavvandede områder og tåler betydelig tilgroning af vandhullet (Fog 1993). De ringe krav, arten stiller til ynglevandhullet såvel som til dets nærmeste omgivelser, har således også gjort det muligt at skabe nye ynglelokaliteter i byområder (Henriksen 1994). Det vides dog ikke, hvordan arten på langt sigt klarer sig på steder, hvor der færdes mange mennesker. En regelmæssig overvågning (4-5 ugers optællingsperiode nogle år ifølge fig. 1) af den forholdsvis store bestand i Skjoldhøj-området er derfor relevant og vil uden tvivl give interessante resultater.

LITTERATUR

Fog, K., 1993: Oplæg til forvaltningsplan for Danmarks padder og krybdyr. - Skov- og Naturstyrelsen, København.
Henriksen, K., 1994: Forekomst af padder i nyanlagte vandhuller i Århus Kommune. - Århus Kommunes Naturforvaltning, Skov- og Naturaafdelingen, Århus.
Madslund, H. S. & Pape, J., 1991: Natur i byen - planlægning, pleje og udvikling. - Miljøministeriet, Planstyrelsen og Skov- og Naturstyrelsen, København.

FORFATTERENS ADRESSE:
Kærvej 17, 8230 Åbyhøj.

Torø i Lille Bælt

En ø-floraliste med noter

Erik Wessberg

INDLEDNING

Torø, med et areal på ca. 65 ha, ligger i Lille Bælt, tæt ind under land og et par km sydvest for Assens. Øen er adskilt fra Fyn ved det få hundrede meter brede Torø Sund.

Med undtagelse af det marine forland mod nord, øst og syd består øen af istidsaflejringer med ca. 9 m som højeste punkt. Hele øen er inden for forlandet omgivet af kystskrænter, som næsten overalt er kratbevoksede. Undtaget herfra er de stejleste af skrænterne, der ligger mod vest og sydvest. Her er der i et forsøg på at modvirke erosion opført en cementmur langs skrænten. Omkring 7 ha af det indre (Andersen et al. 1977) er beplantet, især med Gran og Fyr.

Strandengene mod nord har tidligere været afgræsset, men nu (1991) er husdyrholdet reduceret til kun at omfatte nogle få heste, der holdes på en mindre mark i nærheden af den sydligste af bygningerne. Virkningen af den manglende afgræsning ses meget hurtigt, især på den nordre del af øen.

Torø har tidligere været ejet af det københavnske skolevæsen, men ifølge færgemanden er det nu Danmarks Lærerforening, der er ejer. Bygningerne bruges som feriekoloni og benyttes hovedsageligt af københavnske skoler.

Trods det, at der er ansat en færgemand (motorbåd), må øen nærmest betragtes som et lukket område, såfremt man ikke har et "lovligt" ærinde til den, idet færgemanden ikke fragter uvedkommende over. Dog er der en del sejlere, der går i land, især i den lille vig ved nordøst-siden. Der er da heller ingen skilte, der forbyder, at man gæster øen.

I nedenstående beskrivelse af plantesamfundene er plantenavnet første gang, det nævnes, med såvel det danske som det latinske navn, derefter kun det danske.

STRANDENGENE

Det største strandengsområde ligger ved nordsiden af øen. På alle sider er dette område omgivet af strandvolde, der især mod vest har stor lighed med klitter. Kun en lille del af området ligger så lavt, at det rummer deciderede strandengsplanter som f.eks. Strandgåsefod (*Suaeda maritima*), Strand-Asters (*Aster tripolium*), Strand-Vejbred (*Plantago maritima*), Strand-Trehage (*Triglochin maritimum*) samt de to strandengsstarer, Udspilet Star og Fjernakset Star (*Carex extensa* og *C. distans*). Området er en ejendommelig mosaik af lave øst-vestgående strandvolde og - specielt mod syd og vest - strandrørsump. I flere fugtige lavninger med bl.a. Harril (*Juncus gerardi*), Strand-Kogleaks (*Scirpus maritimus*), Krybende Hvene (*Agrostis stolonifera*) og Vingefrøet Hindeknæ (*Spergularia media*) findes 3 Gåsefodarter: Blågrøn Gåsefod, Rød Gåsefod og den sjældne

Drue-Gåsefod (*Chenopodium glaucum, C. rubrum* og *C. botryodes*). På de lave strandvolde, der med få meters interval gennemskærer strandengen, vokser bl.a. Bakke-Nellike (*Dianthus deltoides*), Gul Snerre (*Galium verum ssp. verum*), Alm. Torskemund (*Linaria vulgaris*), Flipkrave (*Teesdalia nudicaulis*), Tidlig Dværgbunke (*Aira praecox*), Håret Høgeurt (*Hieracium pilosella*), Alm. Pimpinelle (*Pimpinella saxifraga*), Alm. Firling (*Sagina procumbens*) og Græsbladet Fladstjerne (*Stellaria graminea*).
Strandrørsump findes inderst ved de to lange, østlige odder, ved foden af skrænten mod nord (i strandengens sydlige del) samt omkring nogle få, større strandsøer i strandengen mod nord. De mest betydningsfulde arter hér er Harril, Strand-Kogleaks, Krybende Hvene, Strand-Vejbred, Tagrør (*Phragmites australis*), Blågrøn Kogleaks (*Scirpus tabernaemontani*) og Sandkryb (*Glaux maritima*) samt på sandede bred ved strandsøerne Drue-Gåsefod.

Fig. 1. Bakke-Nellike (*Dianthus deltoides*) er en karakteristisk plante på de lave øst-vestgående strandvolde i strandengen mod nord. Af andre karakterplanter hér kan nævnes Alm. Pimpinelle (*Pimpinella saxifraga*), Håret Høgeurt (*Hieracium pilosella*), Græsbladet Fladstsjerne (*Stellaria graminea*) og Gul Snerre (*Galium verum ssp. verum*).

STRANDOVERDREVENE
Meget veludviklede strandoverdrev findes især på de to øst-vestorienterede odder, omend de ikke har nogen stor udstrækning. Mest iøjnefaldende er den store mængde Strand-Salat (*Lactuca tatarica*), der findes hér og iøvrigt flere andre steder på øens strande og strandoverdrev. Af de øvrige arter kan nævnes Rød Svingel (*Festuca rubra ssp. rubra*), Mark-Bynke (*Artemisia campestris*), Strandarve (*Honckenya peploides*), Kruset Skræppe (*Rumex crispus*) og Sand-Star (*Carex arenaria*).
Den egentlige strandvegetation består bl.a. af Marehalm (*Leymus arenarius*), Hjælme (*Ammophila arenaria*), Rød Svingel, Strand-Mandstro (*Eryngium maritimum*), Strandarve, Kruset Skræppe og Klæbrig Brandbæger (*Senecio viscosus*). I fugtige lavninger i strandoverdrevet vokser Strand-Malurt (*Artemisia maritima*), Sandkryb, Strand-Asters og bl.a. Harril. Strandoverdrevet øst for den sydligst beliggende bygning er især præget af Krybende Hvene. Derudover findes bl.a. Gåse-Potentil (*Potentilla anserina*), Tofrøet Vikke (*Vicia hirsuta*), Alm. Kællingetand (*Lotus corniculatus*) og Alm. Brandbæger (*Senecio vulgaris*) samt et par pæne bevoksninger af Rynket Rose (*Rosa rugosa*). Længere sydpå på østkysten findes Strandkål (*Crambe maritima*) og Fliget Vejbred (*Plantago coronopus*).

OVERDREVENE
Det er især på øens vestlige side, der findes overdrev, mest på sandet bund. En af karakterplanterne på denne biotoptype er Liden Fugleklo (*Ornithopus perpusillus*). Desuden findes der meget Rødknæ (*Rumex acetosella*). Af de øvrige arter kan bl.a. nævnes Engelskgræs (*Armeria maritima*), Alm. Hvene (*Agrostis tenuis*), Alm. Rajgræs (*Lolium perenne*), Alm. Kongepeb (*Hypochoeris radicata*), Gul Snerre, Ager-Snerle (*Convolvulus arvensis*), Fliget Vejbred og Lancet-Vejbred (*Plantago coronopus* og *P. lanceolata*). Ved nordvestsiden af Torø rummer overdrevene bl.a. Blåmunke (*Jasione montana*), Draphavre (*Arrhenatherum elatius*), Vår-Brandbæger (*Senecio vernalis*), Gåsemad (*Arabidopsis thaliana*), Femhannet Hønsetarm (*Cerastium semidecandrum*), Alm. Røllike (*Achillea millefolium*) og Hejrenæb (*Erodium cicutarium*). De tidligere opdyrkede marker (bygningerne bruges til lejrskole og er gamle landbrugsbygninger) henligger i dag (1991) uopdyrkede og ugræssede og kan vel nærmest betegnes som overdrev. Hér findes stadig Spergel (*Spergula arvensis*), Lugtløs Kamille (*Tripleurospermum ino-*

dorum), Foder-Vikke (*Vicia sativa*) og Hyrdetaske (*Capsella bursa-pastoris*). På et overdrev omkring de vestligste bygninger (domineret af højtvoksende stauder og græsser) findes Prikbladet Perikon (*Hypericum perforatum*), Sølv-Potentil (*Potentilla argentea ssp. argentea*), Fløjlsgræs (*Holcus lanatus*), Ager-Tidsel (*Cirsium arvense*) samt Tofrøet Vikke (*Vicia hirsuta*), Alm. Hvene (*Agrostis tenuis*) og som dominant Alm. Kvik (*Elytrigia repens*).

Fig. 2. Strand-Salat (*Lactuca tatarica*)
er en af de første planter, man ser, når man går i land på øens østside. Den findes i store mængder på strandene og strandoverdrevene på Torø.

TORØ - BEHOV FOR PLEJE

I relation til overskriften tænkes først og fremmest på strandengene ved nordsiden af øen. Indtil for ganske få år siden har området været afgræsset, et næsten nyt hegn mod syd og sydøst findes stadigvæk. Allerede nu (1991) er store dele af strandengsområdet domineret af højtvoksende græsser. På længere sigt er det meget sandsynligt, at flere følsomme arter vil gå tilbage - eller måske helt forsvinde. For at bevare dette område "intakt" er det meget vigtigt, at der igen sættes dyr herud, helst i form af ungkreaturer. Det kan ikke være afstanden til Fyn, der har bevirket, at kreaturerne ikke mere er til stede. Det er trods sit kun to gange om året, kreaturerne (fårene) evt. skal transporteres.

For de fleste fuglearter er det heller ikke nogen fordel, at området henligger uplejet, idet de ikke ynder lang og kraftig vegetation. Øen er iøvrigt hjemsted for kolonier af ynglende Hættemåge, Sølvmåge, Stormmåge samt Havterne (Andersen et al. 1977), omend disse kolonier er små.

Trods det, at der i sommerhalvåret er mange gæster (lejrskoledeltagere) på øen, er det intet at sammenligne med øer, der har havn, f.eks. Tunø og Anholt, eller øer med regelmæssig færgeforbindelse, f.eks. Livø og Årø. Der er bemærkelsesværdig lidt slitage på Torø, når der ses bort fra etablerede stier, boldplads mv. Det er mit indtryk, at strandengen mod nord ikke modtager besøg. Hvem udover ornitologer, botanikere (og kreaturer) gider også besøge strandenge?

DE BOTANISKE UNDERSØGELSER AF TORØ

De fleste større øer omkring Fyn har tidligere været undersøgt i botanisk henseende; men for de flestes vedkommende er det over 25 år siden, der sidst er foretaget en mere intensiv undersøgelse. Dette gælder også for Torø's vedkommende, hvor Alfred Hansen og Anfred Pedersen den 25. juli 1966 udarbejdede en fyldig floraliste. Siden da er det, så vidt vides, kun Erik Vinther fra By- og Landskabsafdelingen i Fyns Amtskommune, der har noteret planter fra Torø. Disse notater indskrænker sig til en del af de hyppigste planter fra strandengene og strandoverdrevene. Denne undersøgelse fandt sted den 6. juli 1983. Selv har jeg besøgt øen den 10. aug. 1986, den 15. maj 1987 (+ Jens Bjerring Poulsen) og den 12. juli 1991.

Fig. 3. Strand-Manstro (*Eryngium maritimum*)
findes på de sandede/stenede strandvolde og på den øvre del af stranden Torø rundt. Intet sted på øen er den at finde i nævneværdigt stort antal.

FLORALISTE FOR TORØ

I floralisten er alle plantefund, jeg er bekendt med, medtaget. På grund af øens ret beskedne størrelse er der ikke angivet eksakte voksesteder for de enkelte arter. De planter, der er fundet af Alfred Hansen og Anfred Pedersen er mærket: 1966 (AH & AP), medens Erik Vinthers fund er mærket: 1983 (EV). Er en plante set af undertegnede, er det angivet med et !

De anvendte plantenavne følger for størstedelens vedkommende Dansk Feltflora (Hansen 1988, 4. opl.). For brombærrenes vedkommende er dog brugt Pedersen & Schou, 1989 og til mælderne Pedersen, 1968.

Ialt er der nu kendt 366 forskellige taxa fra Torø, heraf 3 Rubi (Brombær) og 31 Taraxaca (Mælkebøtter).

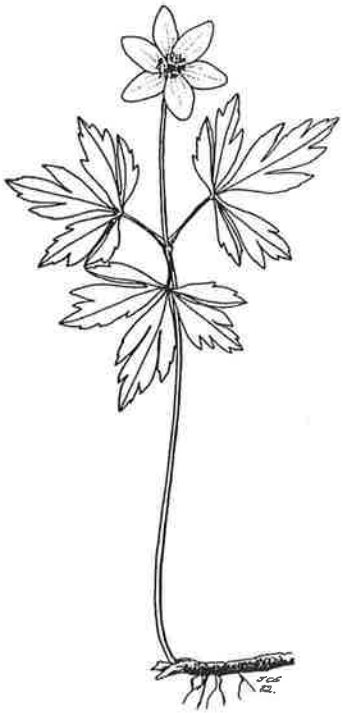

Fig. 4. Hvid Anemone (*Anemone nemorosa*).
I en lille klat skov ved hytten ved nordøstsiden af Torø vokser udover Hvid Anemone bl.a. Gul Anemone (*Anemone ranunculoides*), Desmerurt (*Adoxa moschatellina*), Liljekonval (*Convallaria majalis*), Alm. Bingelurt (*Mercurialis perennis*) og Liden Lærkespore (*Corydalis intermedia*).

Acer campestre (Navr) - 1966 (AH & AP) - !
- *platanoides* (Pids-Løn) - !
- *pseudoplatanus* (Ahorn) - !

Achillea millefolium (Alm. Røllike) - 1966 (AH & AP) - !
Adoxa moschatellina (Desmerurt) - !
Aegopodium podagraria (Skvalderkål) - !
Aesculus hippocastanum (Hestekastanje) - !
Aethusa cynapium (Hundepersille) - 1966 (AH & AP)
Agrostis gigantea (Stortoppet Hvene) - !
- *stolonifera* (Krybende Hvene) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
- *tenuis* (Alm. Hvene) - 1966 (AH & AP) - !

Aira caryophyllea (Udspærret Dværgbunke) - 1966 (AH & AP) - !
- *praecox* (Tidlig Dværgbunke) - 1966 (AH & AP) - !

Alliaria petiolata (Løgkarse) - !
Allium oleraceum (Vild Løg) - !
- *scorodoprasum* (Skov-Løg) - 1966 (AH & AP) - !
- *vineale* (Sand-Løg) - 1966 (AH & AP) - !

Amelanchier spicata (Aks-Bærmispel) - !
Ammophila arenarius (Hjælme) - 1966 (AH & AP) - !
Anagallis arvensis (Rød Arve) - 1966 (AH & AP) - !
Anchusa arvensis (Krumhals) - !
Anemone nemorosa (Hvid Anemone) - !
- *ranunculoides* (Gul Anemone) - !

Anthoxanthum odoratum (Vellugtende Gulaks) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
Anthriscus cerefolium (Gærdekørvel) - !
- *sylvestris* (Vild Kørvel) - 1966 (AH & AP) - !

Anthyllis vulneraria (Rundbælg) - 1966 (AH & AP)
Arabidopsis thalliana (Gåsemad) - !
Archangelica litoralis (Strand-Kvan) - !
Arctium lappa (Glat Burre) - 1966 (AH & AP) - !
- *minus* (Liden Burre) - !

Arenaria serpyllifolia (Alm. Markarve) - 1966 (AH & AP) - !
Armeria maritima (Engelskgræs) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
Armoracia rusticana (Peberrod) - 1966 (AH & AP) - !
Arrhenatherum elatius (Draphavre) - 1966 (AH & AP) - !
Artemisia campestre (Mark-Bynke) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !

Artemisia maritima (Strand-Malurt) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
- *vulgaris* (Grå Bynke) - 1966 (AH & AP) - !
Asparagus officinalis (Asparges) - 1983 (EV) - !
Aster tripolium (Strand-Asters) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
Atriplex deltoidea (Tand-Mælde) - 1966 (AH & AP) - !
- *glabriuscula* (Tykbladet Mælde) - 1966 (AH & AP)
- *latifolia s. lat.* (Spyd-Mælde) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
- *littoralis* (Strand-Mælde) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
- *longipes s. lat.* (Stilk-Mælde) - 1966 (AH & AP) - !
- *patula* (Svine-Mælde) - 1966 (AH & AP)
Avena fatua (Flyve-Havre) - !
Ballota nigra ssp. nigra (Rød Tandbæger) - 1966 (AH & AP) - !
Bellis perennis (Tusindfryd) - 1966 (AH & AP) - !
Betula pubescens (Dun-Birk) - !
- *verrucosa* (Vorte-Birk) - !
Borago officinalis (Hjulkrone) - 1966 (AH & AP)
Brassica campestris (Ager-Kål) - !
Bromus hordeaceus ssp. hordeaceus (Blød Hejre) - 1966 (AH & AP) - !
- *sterilis* (Gold Hejre) - !
Cakile maritima ssp. baltica (Østersø-Strandsennep) - 1966 (AH & AP) - !
Calystegia sepium (Gærde-Snerle) - !
Campanula rotundifolia(Liden Klokke) - 1966 (AH & AP) - !
Capsella bursa-pastoris (Hyrdetaske) - 1966 (AH & AP) - !
Cardamine pratensis ssp. pratensis (Engkarse) - !
Carduus crispus (Kruset Tidsel) - 1966 (AH & AP)
Carex arenaria (Sand-Star) - 1966 (AH & AP) - !
- *distans* (Fjernakset Star) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
- *extensa* (Udspilet Star) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
- *nigra* (Alm. Star) - 1966 (AH & AP)
- *otrubae* (Sylt-Star) - 1966 (AH & AP) - !
- *spicata* (Spidskapslet Star) - 1966 (AH & AP)
Centaurea jacea (Alm. Knopurt) - 1966 (AH & AP) - !
- *scabiosa* (Stor Knopurt) - 1966 (AH & AP)
Centaurium erythraea (Mark-Tusindgylden) - 1966 (AH & AP)
Cerastium biebersteinii (Sommersne) - 1966 (AH & AP)
- *fontanum ssp. triviale* (Alm. Hønsetarm) - 1966 (AH & AP) - !
- *semidecandrum* (Femhannet Hønsetarm) - 1966 (AH & AP) - !
Chaerophyllum temulentum (Hulsvøb) - 1966 (AH & AP) - !
Chamaenerion angustifolium (Gederams) - !
Chamomilla recutita (Ægte Kamille) - 1983 (EV) - !
- *suaveolens* (Skive-Kamille) - 1966 (AH & AP) - !
Chenopodium album (Hvidmelet Gåsefod) - 1966 (AH & AP) - !
- *botryodes* (Drue-Gåsefod) - !
- *glaucum* (Blågrøn Gåsefod) - !
- *rubrum* (Rød Gåsefod) - 1966 (AH & AP) - !
Cichorium intybus (Cikorie) - 1966 (AH & AP)
Cirsium arvense (Ager-Tidsel) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
- *var. horridum* - 1966 (AH & AP)
- *vulgare* (Horse-Tidsel) - 1966 (AH & AP) - !
Cochlearia danica (Dansk Kokleare) - !
- *officinalis* (Læge-Kokleare) - 1983 (EV)
Conium maculatum (Skarntyde) - 1966 (AH & AP) - !
Convallaria majalis (Liljekonval) - !
Convolvulus arvensis (Ager-Snerle) - 1966 (AH & AP) - !
Conyza canadensis (Canadisk Bakkestjerne) - 1966 (AH & AP) - !
Corydalis intermedia (Liden Lærkespore) - !
Corylus avellana (Hassel) - !
Crambe maritima (Strandkål) - 1966 (AH & AP) - !
Crataegus monogyna (Engriflet Hvidtjørn) - 1966 (AH & AP) - !
Crepis capillaris (Grøn Høgeskæg) - 1966 (AH & AP) - !
Cynoglossum officinale (Hundetunge) - 1966 (AH & AP) - !
Dactylis glomerata (Alm. Hundegræs - 1966 (AH & AP) - !
Deschampsia caespitosa (Mose-Bunke) - 1966 (AH & AP) - !
Dianthus deltoides (Bakke-Nellike) - 1966 (AH & AP) - !
Dryopteris filix-mas (Alm. Mangeløv) - !
Eleocharis palustris ssp. vulgaris (Alm. Sumpstrå) -

!
Elytrigia junceiforme (Strand-Kvik) - 1966 (AH & AP) - !
- *x repens* (Hybrid-Kvik) - 1966 (AH & AP) - !
- *repens* (Alm. Kvik) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
Epilobium hirsutum (Lådden Dueurt) - 1966 (AH & AP) - !
- *montanum* (Glat Dueurt) - 1966 (AH & AP) - !
Equisetum arvense (Ager-Padderok) - 1966 (AH & AP) - !
- *palustre* (Kær-Padderok) - !
Erodium cicutarium (Hejrenæb) - 1966 (AH & AP) - !
- - *ssp. dunense* - 1966 (AH & AP)
Erophila verna (Vår-Gæslingeblomst) - 1
Eryngium maritimum (Strand-Mandstro) - 1966 (AH & AP) - !
Euonymus europaeus (Benved) - 1966 (AH & AP)
Euphorbia helioscopia (Skræm-Vortemælk) - 1966 (AH & AP) - !
Fagus sylvatica (Bøg) - !
Festuca ovina (Fåre-Svingel) - 1966 (AH & AP) - !
- *rubra ssp. rubra* (Rød Svingel) - (AH & AP) - 1983 (EV) - !
- *trachyphylla* (Bakke-Svingel) - 1966 (AH & AP)
Ficaria verna ssp. verna (Alm. Vorterod) - !
Filago minima (Liden Museurt) - 1966 (AH & AP)
- *vulgaris* (Kugle-Museurt) - 1966 (AH & AP)
Fraxinus exselsior (Ask) - !
Fumaria officinalis (Læge-Jordrøg) - !
Gagea lutea (Alm. Guldstjerne) - !
Galeopsis bifida (Skov-Hanekro) - 1966 (AH & AP) - !
- *tetrahit* (Alm. Hanekro) - !
Galium aparine (Burre-Snerre) - 1966 (AH & AP) - !
- *mollugo* (Hvid Snerre) - 1966 (AH & AP) - !
- - *x verum* (Hybrid-Snerre) - !
- *odoratum* (Skovmærke) - !
- *verum* (Gul Snerre) - 1966 (AH & AP) - !
Genista anglica (Engelsk Visse) - !
Geranium molle (Blød Storkenæb) - 1966 (AH & AP) - !
- *pusillum* (Liden Storkenæb) - 1966 (AH & AP) - !

Geranium robertianum (Stinkende Storkenæb) - 1966 (AH & AP) - !
Geum urbanum (Feber-Nellikerod) - 1966 (AH & AP) - !
Glaux maritima (Sandkryb) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
Glechoma hederacea (Korsknap) - 1966 (AH & AP) - !
Gnaphalium uliginosum (Sump-Evighedsblomst) - !
Heracleum pubescens (Kæmpe-Bjørneklo) - 1966 (AH & AP) - !
Herniaria glabra (Brudurt) - !
Hieracium pilosella (Håret Høgeurt) - 1966 (AH & AP) - !
Hippophaë rhamnoides (Havtorn) - 1966 (AH & AP)
Holcus lanatus (Fløjlsgræs) - 1966 (AH & AP) - !
Honckenya peploides (Strandarve) - 1966 (AH & AP) - !
Hordeum murinum (Gold Byg) - 1966 (AH & AP)
Hypericum maculatum (Kantet Perikon) - !
- *perforatum* (Prikbladet Perikon) - !
Hypochoeris radicata (Alm. Kongepen) - 1966 (AH & AP) - !
Inula helenium (Læge-Alant) - 1966 (AH & AP) - !
Iris pseudacorus (Gul Iris) - 1966 (AH & AP) - !
Jasione montana (Blåmunke) - 1966 (AH & AP) - !
Juncus articulatus (Glanskapslet Siv) - 1966 (AH & AP)
- *bufonius* (Tudse-Siv) - 1966 (AH & AP)
- *gerardi* (Harril) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
- *ranarius* (Klæg-Siv) - 1966 (AH & AP)
Knautia arvensis (Blåhat) - !
Lactuca muralis (Skov-Salat) - !
- *serriola* (Tornet Salat) - !
- *tatarica* (Strand-Salat) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
Lamium amplexicaule (Liden Tvetand) - !
- *purpureum* (Rød Tvetand) - 1966 (AH & AP) - !
Lapsana communis (Haremad) - !
Leontodon autumnalis (Høst-Borst) - 1966 (AH & AP) - !
Leucanthemum vulgare (Hvid Okseøje) - !
Leymus arenarius (Marehalm) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
Lilium martagon (Krans-Lilje) - !
Linaria vulgaris (Alm. Torskemund) - 1966 (AH & AP) - !
Lolium perenne (Alm. Rajgræs) - 1966 (AH & AP) - !
Lonicera periclymenum (Alm. Gedeblad) - 1966 (AH & AP) - !
Lotus corniculatus (Alm. Kællingetand) - 1966 (AH

& AP) - !
Lotus tenuis (Smalbladet Kællingetand) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
Lycium barbarum (Bukketorn) - 1966 (AH & AP) - !
Lythrum salicaria (Kattehale) - 1966 (AH & AP) - !
Malus x domestica (Sød-Æble) - !
Malva neglecta (Rundbladet Katost) - 1966 (AH & AP)
- *sylvestris* (Alm. Katost) - 1966 (AH & AP) - !
Medicago lupulina (Humle-Sneglebælg) - 1966 (AH & AP) - !
- *sativa* (Lucerne) - 1966 (AH & AP)
Mentha spicata (Grøn Mynte) - 1966 (AH & AP)
Mercurialis perennis (Alm. Bingelurt) - !
Milium effusum (Miliegræs) - !
Moehringia trinervia (Skovarve) - !
Myosotis arvensis (Mark-Forglemmigej) - !
Oenothera biennis (Toårig Natlys) - 1966 (AH & AP)
- *erythrosepala* (Kæmpe-Natlys) - !
Ononis repens (Mark-Krageklo) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
- *spinosa* (Strand-Krageklo) - 1966 (AH & AP)
Ornithopus perpusillus (Liden Fugleklo) - 1966 (AH & AP) - !
Papaver argemone (Kølle-Valmue) - 1966 (AH & AP)
- *dubium* (Gærde-Valmue) - 1966 (AH & AP) - !
Phleum pratense (Eng-Rottehale) - 1966 (AH & AP) - !
Phragmites australis (Tagrør) - 1966 (AH & AP) - !
Picea glauca (Hvid-Gran) - !
Pimpinella saxifraga (Alm. Pimpinelle) - 1966 (AH & AP) - !
Pinus contorta (Contorta-Fyr) - !
- *nigra var. austriaca* (Østrisk Fyr) !
- *sylvestris* (Skov-Fyr) - !
Plantago coronopus (Fliget Vejbred) - 1966 (AH & AP) - !
- *lanceolata* (Lancet-Vejbred) - 1966 (AH & AP) - !
- *major ssp. intermedia* (Liden Vejbred) - 1966 (AH & AP)
- - *ssp. major* (Glat Vejbred) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
Plantago maritima (Strand-Vejbred) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
Poa annua (Enårig Rapgræs) - !
- *nemoralis* (Lund-Rapgræs) - !
- *pratensis ssp. irrigata* (Blågrøn Rapgræs) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
- - *ssp. pratensis* (Eng-Rapgræs) - 1966 (AH & AP) - !
- *trivialis* (Alm. Rapgræs) - 1966 (AH & AP)
Polygonum aviculare ssp. aviculare (Alm. Vej-Pileurt) 1966 (AH & AP) - !
- *convolvulus* (Snerle-Pileurt) - 1966 (AH & AP) - !
- *lapathifolium ssp. pallidum* (Bleg Pileurt) - 1966 (AH & AP) - !
- *persica* (Fersken-Pileurt) - !
Populus alba (Sølv-Poppel) - !
- *x berolinensis* (Berliner-Poppel) - !
- *x canadensis cv. serotina* (Landevejs-Poppel) - !
- *x candicans* (Ontarisk Poppel) - !
Potamogeton natans (Svømmende Vandaks) - 1966 (AH & AP)
Potentilla anserina (Gåse-Potentil) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
- *argentea ssp. argentea* (Sølv-Potentil) - 1966 (AH & AP) - !
- - *ssp. demissa* - 1966 (AH & AP)
- *reptans* (Krybende Potentil) - 1966 (AH & AP) - !
Prunella vulgaris (Alm. Brunelle) - 1966 (AH & AP) - !
Prunus avium (Fugle-Kirsebær) - !
- *cerasifera* (Mirabel) - !
- *spinosa* (Slåen) - 1966 (AH & AP) - !
Puccinellia distans (Udspærret Annelgræs) - 1966 (AH & AP)
- *maritima* (Strand-Annelgræs) - 1966 (AH & AP) - !
- *suecica* (Slap Annelgræs) - 1966 (AH & AP) - !
Pulmonaria obscura (Alm. Kungeurt) - !
Quercus robur (Stilk-Eg) - !
Ranunculus acris (Bidende Ranunkel) - !
- *repens* (Lav Ranunkel) - 1966 (AH & AP)
- *sceleratus* (Tigger-Ranunkel) - 1966 (AH & AP) - !
Raphanus raphanistrum (Kiddike) - 1966 (AH & AP) - !
Ribes uva-crispa (Stikkelsbær) - !
Roegneria canina (Hunde-Kvik) - !
Rosa canina ssp. canina (Glat Hunde-Rose) - 1966 (AH & AP) - !

Fig. 5. Langstilket Havgræs (*Ruppia cirrhosa*) findes i det mindre salte farvand mellem Fyn og Torø, Torøsund.

Rosa canina ssp. dumetorum (Håret Hunde-Rose) - 1966 (AH & AP)
- *dumalis ssp. dumalis* (Blågrøn Rose) - 1966 (AH & AP)
- *obtusifolia* (Rubladet Rose) - 1966 (AH & AP) - !
- *rubiginosa* (Æble-Rose) - 1966 (AH & AP) - !
- *rugosa* (Rynket Rose) - 1966 (AH & AP) - !

Rubus egregius (Brombær, sect. Rubus) - 1966 (AH & AP) - !
- *radula* (Brombær, sect. Rubus) - !
- *vestitus* (Brombær, sect. Rubus) - 1966 (AH & AP) - !

Rumex acetosa (Alm. Syre) - 1983 (EV) - !
Rumex acetosella (Rødknæ) - 1966 (AH & AP) - !
- *crispus* (Kruset Skræppe) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !

Rumex hydrolapathum (Vand-Skræppe) - 1983 (EV)
- *palustris* (Sump-Skræppe) - 1966 (AH & AP)

Ruppia cirrhosa (Langstilket Havgræs) - !
Sagina maritima (Strand-Firling) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
- *nodosa* (Knude-Firling) - 1966 (AH & AP) - !
- *procumbens* (Alm. Firling) - 1966 (AH & AP) - !

Salicornia europaea (Alm. Salturt) - 1966 (AH & AP) - !
- *ramosissima* (Kortakset Salturt) - 1966 (AH & AP) - !

Salsola kali ssp. kali (Sodaurt) - 1966 (AH & AP)
Sambucus nigra (Alm. Hyld) - 1966 (AH & AP) - !
Sarothamnus scoparius (Gyvel) - 1966 (AH & AP) -

!
Saxifraga granulata (Kornet Stenbræk) - !
Scirpus maritimus (Strand-Kogleaks) - 1966 (AH & AP) - !
- *tabernaemontani* (Blågrøn Kogleaks) - !
Scleranthus annuus ssp. annuus (Enårig Knavel) - 1966 (AH & AP)
- - *ssp. polycarpos* (Bakke-Knavel) - !
Scrophularia nodosa (Knoldet Brunrod) - !
- *umbrosa* (Vand-Brunrod) - 1966 (AH & AP)
Sedum acre (Bidende Stenurt) - 1966 (AH & AP) - !
Senecio jacobaea (Eng-Brandbæger) - 1966 (AH & AP) - !
- *sylvaticus* (Skov-Brandbæger) - 1966 (AH & AP) - !
- *vernalis* (Vår-Brandbæger) - 1966 (AH & AP) - !
- *viscosus* (Klæbrig Brandbæger) - 1966 (AH & AP) - !
- *vulgaris* (Alm. Brandbæger) - 1966 (AH & AP) - !
Sherardia arvensis (Blåstjerne) - 1966 (AH & AP)
Silene alba (Aften-Pragtstjerne) - (AH & AP) - !
- *dioica* (Dag-Pragtstjerne) - !
- *vulgaris ssp. vulgaris* (Blæresmælde) - 1966 (AH & AP) - !
Sisymbrium officinale (Rank Vejsennep) - 1966 (AH & AP) - !
Solanum dulcamara (Bittersød Natskygge) - 1966 (AH & AP) - !
- *nigrum* (Sort Natskygge) - 1966 (AH & AP) - !
Sonchus arvensis (Ager-Svinemælk) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
- *asper* (Ru Svinemælk) - 1966 (AH & AP) - !
- *oleraceus* (Alm. Svinemælk) - 1966 (AH & AP) - !
- *palustris* (Kær-Svinemælk) - 1966 (AH & AP) - !
Spergula arvensis (Spergel) - 1966 (AH & AP) - !
Spergularia marina (Kødet Hindeknæ) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
- *media* (Vingefrøet Hindeknæ) - 1966 (AH & AP) - !
Stachys palustris (Kær-Galtetand) - 1966 (AH & AP) - !
Stachys sylvatica (Skov-Galtetand) - 1966 (AH & AP) - !
Stellaria graminea (Græsbladet Fladstjerne) - 1966 (AH & AP) - !
- *holostea* (Stor Fladstjerne) - !
- *media* (Alm. Fuglegræs) - 1966 (AH & AP) - !
Suaeda maritima (Strandgåsefod) - 1966 (AH & AP) - !
Syringa vulgaris (Syrén) - !
Tanacetum vulgare (Rejnfan) - 1966 (AH & AP) - !
Taraxacum, sect. Erythrosperma (Rødfrugtet Sand-Mælkebøtte) - 1966 (AH & AP)
Taraxacum brachyglossum !
- *fulvum* !
Taraxacum, sect. Obliqua (Gråfrugtet Sand-Mælkebøtte):
Taraxacum platyglossum !
Taraxacum, sect. Celtica (Eng-Mælkebøtte):
Taraxacum gelertii !
Taraxacum, sect. Hamata (Krogfliget Mælkebøtte):
Taraxacum atactum !
- *hamatiforme* !
Taraxacum, sect. Ruderalia (Fandens Mælkebøtte):
Taraxacum alatum !
- *cordatum* !
- *croceiflorum* !
- *cyanolepis* !
- *dahlstedtii* !
- *densilobum* !
- *dilaceratum* !
- *distinctilobum* !
- *exacutum* !
- *fasciatum* !
- *hemicyclum* !
- *laeticolor* !
- *lingulatum* !
- *mimulum* !
- *ostenfeldii* !
- *pallescens* !
- *pannulatum* !
- *planum* !
- *polyodon* !
- *pseudoretroflexum* !
- *purpureum* !
- *rhodopodum* !
- *sellandii* !
- *subdahlstedtii* !
- *xanthostigma* !
Teesdalia nudicaulis (Flipkrave) - 1966 (AH & AP) - !
Thuja plicata (Kæmpe-Thuja) - !
Thymus pulegioides (Bredbladet Timian) - 1966 (AH & AP)

Tilia cordata (Småbladet Lind) - !
Torilis japonica (Hvas Randfrø) - 1966 (AH & AP)
Tragopogon pratensis ssp. pratensis (Eng-Gedeskæg) - !
Trifolium arvense (Hare-Kløver) - 1966 (AH & AP) - !
- *campestre* (Gul Kløver) - 1966 (AH & AP) - !
- *dubium* (Fin Kløver) - !
- *fragiferum* (Jordbær-Kløver) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
- *medium* (Bugtet Kløver) - 1966 (AH & AP)
- *pratense* (Rød Kløver) - 1966 (AH & AP)
- *repens* (Hvid Kløver) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - !
- *striatum* (Stribet Kløver) - 1966 (AH & AP)

Triglochin palustre (Kær-Trehage) - !
- *maritimum* (Strand-Trehage) - 1966 (AH & AP) - 1983 (EV) - 1

Tripleurospermum inodorum (Lugtløs Kamille) - 1966 (AH & AP) - !
- *maritimum ssp. salinum* (Alm. Strandkamille) - 1966 (AH & AP) - !

Tussilago farfara (Følfod) - 1966 (AH & AP) - !
Ulmus glabra (Skov-Elm) - 1966 (AH & AP) - !
Urtica dioica (Stor Nælde) - 1966 (AH & AP) - !
- *urens* (Liden Nælde) - 1966 (AH & AP)

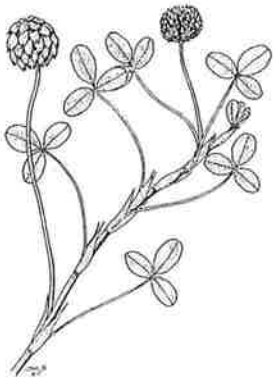

Fig. 6. Jordbær-Kløver (*Trifolium fragiferum*) findes på Torø hyppigst i den svagtsalte zone sammen med bl.a. Smalbladet Kællingetang (*Lotus tenuis*), Strand-Firling (*Sagina maritima*) samt Fjernakset- og Udspilet Star (*Carex distans* og *C. extensa*).

Valerianella locusta (Tandfri Vårsalat) - !
Verbascum thapsus (Filtbladet Kongelys) - 1966 (AH & AP)
Veronica arvensis (Mark-Ærenpris) - 1966 (AH & AP) - !
- *chamaedrys* (Tveskægget Ærenpris) - !
- *hederifolia ssp. hederifolia* (Vedbend-Ærenpris) - !

Vicia angustifolia (Smalbladet Vikke) - !
- - *ssp. segetalis* - 1966 (AH & AP)
- *cracca* (Muse-Vikke) - 1966 (AH & AP) - !
- *hirsuta* (Tofrøet Vikke) - 1966 (AH & AP) - !
- *lathyroides* (Vår-Vikke) - !
- *sativa* (Foder-Vikke) - !

Viola arvensis (Ager-Stedmoderblomst) - 1966 (AH & AP) - !
- *canina* (Hunde-Viol) - !
- *odorata* (Marts-Viol) - !
- *reichenbachiana* (Skov-Viol) - !
- *tricolor ssp. tricolor* (Alm. Stedmoderblomst) - 1966 (AH & AP) - !

Zostera marina (Alm. Bændeltang) - 1966 (AH & AP)

TAK.
Universitetslektor Alfred Hansen, rådgivende biolog Bernt Løjtnant og seminarielektor Anfred Pedersen takkes for deres kommentarer til manuskriptet. Alfred Hansen, Anfred Pedersen og lærer Hans Øllgaard takkes for deres hjælp i forbindelse med bestemmelse eller verifikation af en række planteindsamlinger. Biolog Erik Vinter, Landskabsafdelingen i Fyns Amtskommune takkes for oplysninger om floraen på Torø. Lærer Jens Chr. Schou takkes på det varmeste, fordi hans tegninger måtte benyttes i ø-floraen.
Fyns Amtskommune, Landskabsafdelingen takkes for velvillig økonomisk støtte til de fynske ø-undersøgelser.

CITERET LITTERATUR

Andersen, N., B. Staugaard Nielsen & H. Rasmussen, 1977: Øerne omkring Fyn. - Torø: 26. - København.
Hansen, K. (red.), 1988: Dansk Feltflora. 4. opl. - København.

FORFATTERENS ADRESSE

Sandagervej 13, Assentoft, 8900 Randers.

Ny vadefuglelokalitet i Århus Amt

Søren Højager

INDLEDNING

Trods en ret intensiv ornitologisk dækning er der i perioden 1965-79 blot registreret 17 vadefuglearter i Kasted/Geding Moser, og blot 2 arter (Vibe og Dobbeltbekkasin) er set regelmæssigt i antal over 10.

I 1980 kunne 2 nye arter tilføjes listen nemlig Alm. Ryle og Kærløber, og samme år blev der sat rekord for Rødben (20 stk.), Hvidklire (20 stk.) og Brushane (60 stk.); sidstnævnte var kun set én gang tidligere, 2 d. 26.8.75. - Herefter skal vi helt frem til 1987, før der igen ses en større flok rastende Brushøns, 40-60 d. 23.8.87; samme dag ses iøvrigt også 40 Dobbeltbekkasiner. Disse 2 vadefugleregistreringer er de eneste lidt mere bemærkelsesværdige i hele perioden 1981-94; alle andre oplysninger drejer sig om de sædvanlige få arter, der kun ses i ringe antal. Kasted/Geding Moser må således karakteriseres som en decideret dårlig vadefuglelokalitet (se fig. 1).

MAJ 1995

Efteråret 1994 og foråret 1995 gav rigeligt med nedbør. Et synligt resultat af den megen væde var dannelsen af et stort vådområde på en græsmark umiddelbart N for Kasted Mose og N for Egåen. Gennem de senere år har der ganske vist været en sø på den omtalte mark, men søen er altid tørret ud i løbet af det tidlige forår. Sådan gik det ikke i 1995. Først omkring ultimo maj forsvandt vandspejlet helt. Søen blev dermed en potentiel rasteplads for de vadefuglearter, der trækker gennem landet i maj måned. At vadefuglene ikke er sene til at tage en sådan "ny" rasteplads i brug, konstaterede jeg ved mit første maj-besøg i mosen d. 4.5. I den lavvande sø stod ikke mindre end 7 vadefuglearter heriblandt 40 Tinksmede. På baggrund af dette for lokaliteten helt uventede store antal vadefugle besluttede jeg at følge udviklingen i den periode, søen eksisterede. Det blev til besøg på følgende datoer i maj: 4., 5., 8., 15., 16., 19., 22., 27. og 30.

Resultatet ses nedenfor.

Lille Præstekrave (*Charadrius dubius*)
3 d. 5.5.95.
Er ikke registreret tidligere i mosen.

Stor Præstekrave (*Charadrius hiaticula*)
1 d. 5.5.95, 2 d. 16.5.95, 5 d. 22.5.95, 2 d. 27.5.95 og 1 d. 30.5.95.
Er ikke registreret tidligere i mosen.

Vibe *(Vanellus vanellus)*
Set ved alle besøg; største antal 22 d. 4.5.95. Efter denne dato er det tilsyneladende kun ynglefuglene, der er tilbage.
I det omtalte område ynglede 5-6 par, hvilket stort set er det samme som, der tidligere år har ynglet i hele mosekomplekset.

REGELMÆSSIG FOREKOMST:	UREGELMÆSSIG FOREKOMST:	SPORADISK GÆST:
Vibe (*Vanellus vanellus*) Dobbeltbekkasin (*Gallinago gallinago*) Svaleklire (*Tringa ochropus*) Mudderklire (*Actitis hypoleucos*)	Strandskade (*Haematopus astralegus*)- Hjejle (*Pluvialis apricaria*) Brushane (*Philomachus pugnax*) Skovsneppe (*Scolopax rusticola*) Stor Regnspove (*Numenius arquata*) Sortklire (*Tringa erythropus*) Rødben (*Tringa totanus*) Hvidklire (*Tringa nebularia*) Tinksmed (*Tringa glareola*)	Strandhjejle (*Pluvialis squatarola*) Alm. Ryle (*Calidris alpina*) Kærløber (*Limicola falcinellus*) Enkeltbekkasin (*Lymnocryptes minimus*) Tredækker (*Gallinago media*) Lille Regnspove (*Numenius phaeopus*)

Fig. 1. Status over vadefugleforekomster i Kasted/Geding Moser 1965-94.

Alm. Ryle (*Calidris alpina*)
1 d. 5.5.95.
Kun registreret én gang tidligere, 2 d. 4.10.80.

Brushane (*Philomachus pugnax*)
16 d. 4.5.95, 1 d. 5.5.95, 6 d. 8.5.95 og 1 d. 16.5.95.
Er ikke tidligere registreret under forårstrækket.

Dobbeltbekkasin (*Gallinago gallinago*)
2 d. 4.5.95, 2 d. 5.5.95 og 1 d. 22.5.95.

Rødben (*Tringa totanus*)
4 d. 4.5.95 og 2 d. 5.5.95.
Rødben er sidst registreret i 1987.

Hvidklire (*Tringa nebularia*)
2 d. 4.5.95, 5 d. 5.5.95, 1 d. 8.5.95, 17 d. 15.5.95, 1 d. 16.5.95 og 2 d. 22.5.95.
Hvidklire er ikke en årlig gæst i mosen.

Svaleklire (*Tringa ochropus*)
1 d. 4.5.95.

Tinksmed (*Tringa glareola*)
40 d. 4.5.95, 49 d. 5.5.95, 46 d. 8.5.95, 25 d. 15.5.95 og 23 d. 16.5.95.
Største registrering før 1995 er 10-12 d. 11.5.72.

AFSLUTNING

I løbet af maj måned 1995 har mosen været gæstet af 10 vadefuglearter, og det samlede antal arter registreret i mosen er nu oppe på 21. Omend disse tal ikke berettiger til at betegne moseområdet som en vigtig vadefuglelokalitet, er det alligevel tankevækkende, at en enkelt sæson med mere nedbør end sædvanlig pludselig kan give området status som en af Danmarks bedste forårsrastepladser for Tinksmed (se Malling Olsen 1992). Fra de sidste års naturgenopretningsprojekter er der dog mange eksempler på, at netop retablering af vådområder næsten omgående resulterer i en positiv ornitologisk udvikling. Det skal blive spændende at besøge Kasted/Geding Moser til foråret for at se, om succesen gentager sig. Gid de kommende måneder må bringe rigeligt med nedbør!

LITTERATUR

Højager, S., 1972: En naturhistorisk undersøgelse af Kasted Mose. Gejrfuglen 8. årg. s. 39-78.
Højager, S., 1975: Kasted Mose. Gejrfuglen 11. årg. s. 67-68.
Højager, S., 1982: Kasted/Geding Moser et fredningsforslag. Gejrfuglen 18. årg. s. 82-93.
Lokalrapporten Århus amt 1980-93. (Fra 1987 betegnet: Fugle i Århus amt). DOF-Århus.
Malling Olsen, K., 1992: Danmarks Fugle - en oversigt. DOF, København.

FORFATTERENS ADRESSE
Mejløvænget 4, 8381 Mundelstrup.

Turen går til Øland

Christian Lange

INDLEDNING

Langs Sveriges sydøstlige kyst strækker der sig en mærkelig, aflang ø. Øens navn er meget passende Øland. Denne ø er en meget særpræget ø, der adskiller sig fra resten af Sverige. Det ser man straks, man kører over den lange bro til øen. Her findes et landskab, der ikke ligner noget på fastlandet. Naturen er anderledes, med små løvskovslunde i et frodigt landskab. Men kører man sydpå, kommer man til en stor, næsten øde slette, der strækker sig så langt øjet rækker. Sådan noget er vi skandinaver bestemt ikke vant til at se. Og landskabet er fyldt med tegn fra fortiden: Gamle møller, runesten, gravhøje og borgruiner - jo, denne ø er bestemt noget for sig selv. For naturinteresserede er Øland lidt af et mekka. Her finder man både spændende fugle, planter, sten, fortidsminder og meget, meget mere. Masser at få en ferie til at gå med. Øland er heller ikke særlig stor; 136 km lang, men kun 16 km. bred på det bredeste sted, hvorfor øen umiddelbart er overskuelig, og gode, detaljerede kort er tilgængelige. Men samtidig er Øland meget varieret. Der findes mange forskellige naturtyper repræsenterede på øen. Og hvordan skal man så udvælge de mest spændende steder at besøge? Som så ofte med naturområder er de mest omtalte steder jo ikke nødvendigvis de mest spændende, men lige så meget blot steder, der er gode, indrømmet, men også er udvalgt efter, at de kan tåle et stort publikumspres.

Som naturturist er man jo gerne ude efter de mere ydmyge steder; de listige små lokaliteter, hvor man kan liste rundt uden at møde ret mange andre.

Denne fortegnelse dækker en række områder, som jeg selv finder blandt de bedste og mest spændede på øen. De afspejler nok til dels min egen forkærlighed for løvskovslundene, som rummer masser af spændende arter af de grupper, jeg interesserer mig mest for, nemlig svampe og planter. Fugleangivelserne er mere sporadiske, og jeg har ofte set efter i andre bøger for at se, hvad de nævner som specielle for de pågældende områder. Dog har jeg selv set eller hørt de fleste af de arter, jeg angiver. Hvis de virkelig skal være typiske for de pågældende lokaliteter, så må en glad halvamatør som jeg også være i stand til at finde dem! Der findes selvfølgelig masser af områder, der er mindst lige så spændende som de steder, jeg nævner - men dem må du selv gå på opdagelse efter....

Kommer man til Øland, bør man starte med at købe sig et kort. Her kan Ölands-kartan i 1:100.000 anbefales. Det er et udemærket kort med angivelser af gode steder og seværdigheder. Jeg har i mine angivelser brugt stednavne, der kan findes på dette kort. Vil man have bedre og mere detaljerede kort, kan man købe de såkaldte Gröna kartan i 1:50.000. De er fantastisk gode, men der skal også en ti stykker til for at dække hele øen.

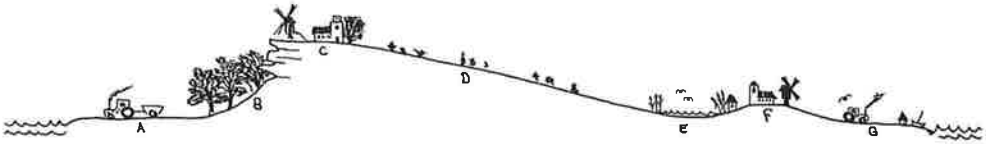

Fig. 1. Skematisk tværsnit af det sydlige Øland, gående fra vest mod øst. **A** er det vestlige forland, nu primært agerland. **B** er den vestre landborg, hvor der mange steder er kratskov langs kanten. Ved **C**, på fladen lige over landborgen, ligger de fleste småbyer. **D** er alvarmarken, der, selvom den ser flad ud, hælder mod øst og tidligere endte i lavvandede moser (**E**), hvoraf kun få er tilbage. Den østre landborg, **F**, er en strandvold fra et tidligere havniveau. Her ligger de flest småbyer langs østkysten. Øst for denne finder man de flade strandenge ud mod Østersøen (**G**).

HVORFOR ER ØLAND SÅ SPECIEL?

Ølands specielle naturrigdom skyldes primært tre faktorer, der er mere eller mindre forbundne, nemlig undergrunden, klimaet og den geografiske placering. Ølands undergrund består af kalksten aflejret i et fortidshav for ca. 500 millioner år siden. Nu, hvor kalkstenen ligger i overfladen, er den blevet udsat for vind- og vejrlig. På grund af forskellige geologiske fænomener hælder Ølands overflade mod øst, så vestkysten de fleste steder består af en stejl skrænt, mens østkysten er en flad strandeng, se fig. 1. Kalkstenen er rig på fossiler fra den tid, primært forskellige blæksprutteagtige dyr og Trilobitter. Kalkstensundergrunden ligger de fleste steder på øen ganske højt, og på store områder ligger den i selve overfladen. Jordbunden er derfor ganske kalkrig på næsten hele øen. Kun nordspidsen er mere fattig, idet flyvesand her dækker grundfjeldet. Kalkstensundergrunden bevirker også en dårlig drænering af jorden, hvorfor nedbør bliver liggende på overfladen som lavvandede søer og moseområder. Mange vådområder er dog blevet drænet i tidens løb, så der er ikke så mange uforstyrrede tilbage.

Klimaet på Øland er præget af varme og tørre somre og kolde vintre. Øen ligger i regnlæ af det svenske fastland og får derfor betydeligt mindre nedbør om året, omkring 4-500 mm. Samtidig bevirker den omkringliggende Østersø, at foråret ofte forsinkes på grund af havets lavere temperatur, mens efteråret til gengæld forlænges, da havet nu er opvarmet. Men bliver vandet først koldt, ja så forstærker det de lave vintertemperaturer. Klimaet er derfor mere ekstremt på alle punkter end på fastlandet. Den geografiske placering har størst betydning for fuglelivet, idet øens facon gør, at den kommer til at virke som en magnet på trækfugle, der kommer ud af kurs ud over Østersøen. Øland besøges derfor hyppigt af trækgæster østfra, især i forsommeren og efteråret, når bestemte vejrforhold presser fuglene mod nordvest. Botanisk set kan placeringen indirekte have haft nogen betydning, idet beliggenheden har bevirket, at tidligere tiders skibsfart i Østersøen har benyttet øen meget. En del af de gamle kulturplanter og ukrudtsplanter, der endnu er hyppige på øen, er sandsynligvis kommet med denne trafik.

GODE BØGER

Af bøger om Ølands natur vil jeg nævne tre:

"Värt att se i Sveriges natur", udgivet på Bonniers forlag af den svenske naturskyddsforeningen. I denne bog er seværdige steder gennemgået landskab for landskab. En meget anbefalelsesværdig bog for Sverigesfarere!

"Ölands och Gotlands växtvärld" af U. Ekstam m.fl. I denne bog gennemgås en række typiske planter, både almindelige og sjældne arter. En smukt illustreret og lærerig bog om øernes planteverden.

"Ölands kärlväxtflora" af Rikard Sterner. Bibelen om Ølands flora. En gennemgang af samtlige arter fundet på Øland med angivelse af hyppighed, voksested og kilder. Det er nærmest en hitjægerhåndbog for botanikere! Til gengæld er der ingen illustrationer, kun udbredelseskort.

FÆRDSEL PÅ ØLAND

Man må færdes de fleste steder, som allemansretten nu giver en adgang til. Dvs. ikke noget med at krydse ind over grunde og marker, men bortset fra det må man faktisk færdes, som man vil - til fods! På stierne må man selvfølgelig cykle og køre i bil, med mindre andet er angivet - og det er det mange steder! Efterhånden er der mange af de små veje på Øland, hvor man ikke må køre i bil, bl.a. fra hovedvejene og ud til kysten. Det skyldes simpelthen den stærkt øgede turisttrafik, så jordejerne vil godt slippe for at have campingvogne og busser ud de mærkeligste steder, hvilket man vel ikke kan fortænke dem i. Ølænningene er til gengæld flinke folk, og kommer man og spørger, får man ofte lov til at køre de mest underlige steder, især uden for turistsæsonen. Alvarets store vidder kan let friste nogen til at køre ud over dem, men lad være! På grund af det ofte tynde jordlag kommer man let til at beskadige vegetationen - det gælder også mountain-bikere. Men Øland er generelt perfekt til cykel. Der er næsten ikke nogen bakker! Mange steder går der dog græssende dyr, lad være med at chikanere dem. Pas på, Tjuren betyder ikke det du tror, men derimod, at der er en sandsynligvis galsindet tyr. Ligeledes betyder "Varning för baggen" ikke en stejl bakke, men derimod at vædderen nok betragter dig som et problem, den bør tage sig af. Og lad være med at smide affald alle vegne - det er svenskerne slemme nok til selv.

Efter den 9. oktober bør man være MEGET varsom med at færdes i naturen, idet elgjagten er gået ind! Efter et par dage uden Elge bliver jægerne ret trængende og kan forveksle det mest umulige med en Elg. Det nytter ikke blot at gå og sige: "Jag är inte älgen." Gå ikke ind i småskove og lunde. Gå ikke ind, hvor der decideret skiltes med elgjagt. I mange områder skiltes der IKKE, når der jages. Kig efter biler parkeret i skovbrynet, lyt efter skud. Prøv på alle måder at finde ud af, om der er jægere i skoven. Gå på stierne og sørg for at blive bemærket, hav gerne en rød hat på (selvlysende bånd kan købes til samme formål). Lad være med at lave Elg-lyde! Vælg at gå steder, hvor du enten kan ses eller der ikke jages, dvs. på alvaret eller i naturreservater (her skilter de normalt).

Lokaliterne, jeg har valgt at omtale, bliver gennemgået fra nord mod syd. Deres relative placering fremgår af det lille Ølandskort (fig. 2.). Lokaliteterne er nummereret fra nord mod syd.

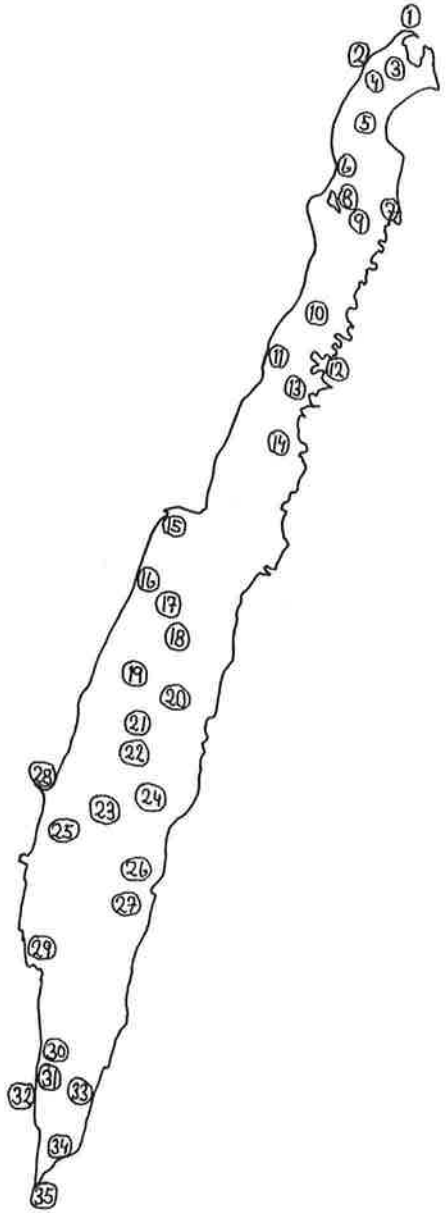

Fig. 2. Kort over Øland visende de omtalte lokaliteters omtrentlige placering.

1. LÅNGE ERIK-OMRÅDET

Vi starter på Ølands nordspids, ved fyret Långe Erik. Man kan køre af vejen næsten helt derud, men det kan anbefales at stille bilen et par kilometer før og så gå det resterende stykke. Herved får man mulighed for bedre at nyde udsigten.
Norra Udde består af kratbevoksede strandvolde og rullestensstrande og er ganske flotte. Desuden har man udsigt over både havet mod vest og ind over Grankullaviken. Herinde ses ofte Fiskeørn og gerne en del fiskende terner. Grankullaviken er iøvrigt også kendt for et godt Gedde-fiskeri med nogle veritable krokodiller. I området ved søredningsstationen findes et motionsspår (afmærket sti), der går gennem et spændende og varieret område af små kalkkær og lysninger inde imellem nåletræerne. Kærene er domineret af den sjældne Rust-Skæne. I lysningerne ser man ofte spor efter Elg, og af fugle kan nævnes Vendehals, Skovsneppe og Natravn. På den anden side af den store vej, længere nede i skoven, er der mere tæt og mørkt og mere regulær nåleskov. Vejkanterne her er dog et godt voksested for Sværd-Skovlilje, der på en god sæson kan ses i tusinder, meget imponerende. Mod nordøst findes et område kaldet Trollskogen. Her finder man flere hundrede år gamle Skovfyr og Eg dækket med Vedbend. Det er et meget besøgt område med mange stier og informationscentral.

2. NEPTUNI ÅKRAR

Neptuni Åkrar er et såkaldt "klapperstensfält" - en rullestensstrand, hvor havet har dynget en forstrand af ens store afslebne sten op. Og her opnår de imponerende dimensioner. Materialet er den grå kalksten, og man ser ofte fossiler i stenene. Husk dog på, at det her ikke er tilladt at bruge hammer. Man må kun tage sten med sig, ikke slå dem i stykker. På forsommeren er området helt blåt af blomstrende Slangehoved. Neptuni Åkrar er navngivet af selveste Linné på hans rejse til Øland i 1741. Neptuni Åkrar er nemt at finde. Hovedvejen nordpå fra Byxelkrok går lige forbi.

3. ALVAR VED FLYVEPLADSEN

På et lille alvar lidt nordøst for Byxelkrok ligger en lille flyveplads. Det er dog ikke denne, der er interessant, men derimod de andre "flyvere", der benytter samme alvar. Om foråret under træktiden benytter termiktrækkerne dette lille alvar til at vinde højde over, inden de forlader Øland. De har lige krydset det store skovområde Böda Kronopark og har brug for mere højde, hvis de skal ud over vandet. Stedet er derfor et udmærket observationssted for rovfugletræk om foråret. Man finder alvaret ved at køre efter skiltene til flyvepladsen.

4. LINDRESERVATET

En lille kilometer øst for byen Byxelkrok finder man et lille reservat, Lindreservatet. Området er opkaldt efter, at der findes Lind i området. Det består af småmosaik af småalvar, krat og løvskovslunde. Der er desuden et par gode paddevandhuller. Området er meget flot og ligner mere noget på det midterste Øland i stedet for her helt oppe i nåleskovsområdet. Lindreservatet finder man ved at følge de små skilte ind mod øst fra hovedvejen. Det er lidt af en siksak-vej, og den kan være svær at finde. Lidt syd for Byxelkrok, ved Enerum, findes en anden lille stump alvar, hvor der findes en meget stor bestand af orkideen Horndrager, der ellers hører blandt de mere sjældne orkideer på Øland. Den blomstrer senere end de andre orkideer, hvorfor man normalt ikke ser den i blomst. Man skal derover sidst i juli for at se den.

5. BÖDA KRONOPARK

Böda Kronopark er en fællesbetegnelse for hele det store nåleskovsområde på Ølands nordende. Området er Domänreservat, hvilket svarer til vores statsskov. Da jordbunden her primært består af flyvesand, er floraen ikke nær så rig som på resten af Øland, men ligner mere den flora, man finder i resten af Sverige. Hedelyng og Revling er dominerende. Ind imellem dukker kalkundergrunden dog frem og bevirker, at der pludselig er pletter med en meget mere spændende flora. Blandt andet er den yderst sjældne orkide, Knælæbe fundet heroppe for nylig. Træmæssigt er det primært Skov-fyr, der dominerer, men der er eksperimenteret med beplantninger af alt muligt mærkeligt i området, så man kan støde på lidt af hvert. Nogle af de kendteste eksempler er Taks, Østrigsk Fyr, El og Thuja. Man kan også finde enkelte Bøg, der ellers ikke findes på Øland. Ved Böda by findes der en del rigtigt gamle ege, endog i størrelser, der kan konkurrere med de senere nævnte i Halltorps Hage. Bag kirken findes en fin, lille flok kæmpeege. Fuglemæssigt finder man selvfølgelig typiske repræsentanter for nåleskoven som korsnæb, spætter og Natravn. Området er stort og svært overskueligt, men Domänverket har dog udgivet foldere over området, der kan hjælpe til med at finde rundt. Langs østkysten findes fine bestande af

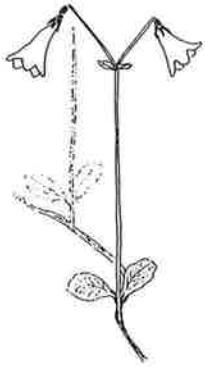

Fig. 3. Linnea - en karakterplante for Böda Kronopark.

Skovfyr på flyvesand med den dertil hørende flora af især laver og svampe. Stranden er desuden en berømt god badestrand og er i sommerperioden fyldt med ferierende svenskere. Langs vestkysten kan man køre ned fra Byxelkrok og følge kysten helt ned til Hagudden. Det er en meget smuk tur med en fantastisk udsigt over vandet. På kystlinien findes en rig flora af planter typiske for den stenede skrænt.

6. BYRUMS RAUKAR OG SANDFÄLT

Ved Byrum, en ferie-badeby på vestkysten, finder man dels de såkaldte Byrums Raukar, der er et lille område med nogle imponerende stenformationer af søjler, grotter og gryder, skabt af havet. En rauk er en fritstående stenstøtte, og fænomenet ses ellers mest på Gotland, men her ved Byrum finder man noget lignende. Et meget særpræget syn og bestemt en oplevelse. Desuden kan man få sig en is i ishuset. Går man mod nord op langs stranden og går inde langs skovkanten, kan man dels finde orkideen Rød Hullæbe i pæne bestande, men man skal også holde øje med små, kegleformede huller i sandet. Her kan man nemlig finde Myreløver! Myreløver er nogle særprægede insekter, der som voksne mest ligner vandnymfer, men deres larver er nogle grådige små rovdyr, der graver sig ned i sandet og fanger myrer, der falder ned i disse tragte. Når de mærker en myre, der er faldet ned, bombarderer de den med sand for at få den længere ned og til sidst, når myren er helt nede i bunden, smækker myreløvelarven kæberne i den og trækker den ned under sandet! Det er godt, de ikke er større!

7. KESNÄSUDDEN

Langs stranden nord for Kesnäsudden på østkysten kan man finde en stor, græsset strandfælled, hvor der er fundet flere meget spændende svampearter, der hører hjemme på de østeuropæiske steppeområder. Bl.a. er der fundet en koralsvamp, der i Norden kun er kendt herfra. Oftere støder man dog på de mærkelige stilkbovister, der også kan findes i klitter i Danmark, men er sjældne. Stilkbovister ligner en lillebitte støvbold på en 2-5 cm lang træagtig stilk, der stikker op af sandet. Der findes flere arter i området, hvoraf nogle er yderst sjældne.
Det kan være svært at finde derud, da man skal ud af nogle små veje. Det nemmeste er nok at dreje ved den lille by Dödevi og følge vejen ligeud længst ud mod kysten.

8. HORNSØEN MED HORNS KUNGSGÅRD

Hvis man ikke har meget tid på Øland og vil se det ypperste, øen kan præstere af naturoplevelser, bør man tage til Horns Kungsgård! Dette område er blandt de mest fantastiske på øen. Horns Kungsgård er en stor gård, der hører under kronen, hvorfor omgivelserne er meget herregårdsagtige med mange store træer, rige lunde, græssede alvarmarker og vådområder. Området er velforsynet med stier, og man kan nemt komme rundt i området. Det er nok det mest stensikre sted for Hvidhalset Fluesnapper, jeg kender. Alle de gange, jeg har været der, har jeg set den! Ofte endda i adskillige eksemplarer. Ofte kan man bare holde ved vejen lige før Kungsgården ved de store egetræer og så rulle vinduet ned! Det varer ikke længe før man hører dens karakteristiske fløjt. Ellers bør man følge vejen forbi gården ud til P-pladsen for enden, ved det lille alvar. Her går man ind til Klosterholmen. Det er en gammel kapelruin, der ligger fantastisk flot lige ned til Hornsviken, der dog er en sø. På vej derned går man dels over alvaret, dels igennem typiske ølandske lunde med den dertil hørende rige flora. På en forårstur viste det sig iøvrigt, at der var fantastisk mange morkler i dette område. På alvaret findes en stor bestand af den utroligt sjældne Priksvamp, der vokser på gamle hestepærer! Ved Klosterholmen plejer fluesnapperne normalt at flyve om ørerne på én. Når man bliver træt af det, kan man nyde udsigten over søen, hvor Rovterne og Fiskeørn er hyppige gæster. Hertil findes et solidt fugletårn lige vest for kapelruinen. Det står, så man har en god udsigt over et rørskovsparti. Her holder Rørhøg, Vandrikse og Pungmejse til. På sidste tur stod der en Rørdrum med unge lige neden for tårnet! I dette område kan

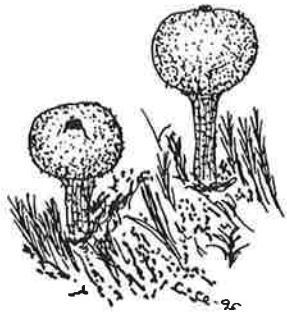

Fig. 4. Stilkbovister. Nogle små, særprægede bugsvampe, der er meget hyppige på Kesnäsudden.

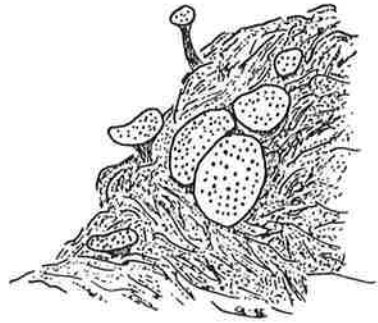

Fig. 5. Priksvamp - en mærkelig lille kernesvamp, der nu kun findes på Øland, men som tidligere var kendt i hele Skandinavien. Hvad tilbagegangen skyldes, ved man ikke præcist, men ændringerne i agerbruget er nok hovedansvarlige.

man få masser af tid til at gå. Ellers kan man lave en tur ud til vestkysten. Strækningen mellem Alvedsjö Bodar og Torsudde er meget flot med en lille klintekyst.

9. LÖTTORP BY

Fra byen skal blot nævnes den berømte lokalitet: Dyrlægens have! Denne have har længe været kendt som et sikkert sted for Hvidhalset Fluesnapper. Haven findes på nordsiden af vejen gennem byen, lige efter et markant sving i udkanten af byen og kan let kendes på den store mængde af fuglekasser i træerne. Det skal dog siges, at de gange, jeg selv har været der, har jeg ikke set nogen fluesnappere, mens det til gengæld har taget højest et kvarter at støve den første op i området ved Horns Kungsgård.

10. LILLA HORN LÖVÄNGAR

Løvenge er et svensk fænomen. Det dækker over en gammel driftsform, hvor man slår hø på skovenge med spredte træer. Dette slås ret sent, hvorfor planterne når at sætte frø. Sidst på sæsonen brugte man også at lade dyrene græsse i engene. Man udnyttede også træernes løv som foder og opretholdt desuden et lysåbent landskab for at fremme urtevæksten til høet. Løvengene er efterhånden helt væk i det svenske landskab, og kun museale rester kan findes rundt omkring, hvor de ofte drives efter de oprindelige forskrifter, men nu udføres arbejdet som led i en naturpleje og ofte af lokale naturinteresserede. På Øland findes også sådanne løvenge, hvoraf Lilla Horn her er en af dem. Løvengene er meget urterige og er især om foråret en botanisk oplevelse. Lilla Horn har ingen specialiteter at byde på, men er bare generelt meget flot. Lilla Horn løvenge ligger lige nord for byen Lilla Horn. Man drejer fra hovedvejen ind mod Lilla Horn, drejer mod nord og parkerer i vejkanten ved stenten ind i området, der ligger på vestsiden af vejen.

11. KNISA MOSSE

Knisa Mosse er en af Ølands lavvandede moser med et rigt fugleliv. Bredvegetationen består primært af Hvas Avneknippe og forskellige Starer. Lang mosen er der græssede enge med rigkærsvegetation, så man slipper ikke for orkideerne her heller. Bl.a. kan man finde Mygblomst, der ikke er særligt almindelig på Øland. Men det er fuglemæssigt, Knisa Mosse er bedst kendt. Det er et næsten sikkert sted for Høgesanger i sæsonen. Ellers er der gerne mange terner og ænder og eventuelt en fiskende Fiskeørn. Der findes et lille fugletårn med en udmærket udsigt over mosefladen. Man finder området ved at dreje mod vest, hvor hovedvejen går over det lille alvar lige syd for Södvik. Hvor vejen ender drejer man til venstre og kommer ned på P-pladsen. Herfra går der sti rundt om hele mosen, hvilket er en fin, anbefalelsesværdig tur på en ca. 4 kilometer. Man kan også køre langs kysten ned fra Sandvik og holde der og tage turen derfra.

12. SÖDVIKEN

Södviken er en af de lavvandede, krogede vige på østkysten. Her findes et overdådigt fugleliv med mange vadere og ænder. Desuden er der gode muligheder for diverse specialiteter, hvoraf Rovterne vist er en af de mere spektakulære. Den kommer gerne ind og fisker i vigene. Selve Södviken er fuglebeskyttelsesområde og desuden svært tilgængeligt. Man kan køre ud til kysten lige nord for, ved Hallnäs Udde, hvor der er en udmærket udsigt over kystpartiet. Syd for kan man gå ud ad vejen ved Östra Vässby. Man må køre et stykke ud af den, men ikke de sidste par kilometer. Her må man gå til fods (eller cykel), men får så til gengæld en fremragende udsigt over et stort område; meget anbefalelsesværdigt. Det skulle heller ikke være helt umuligt at støde på en Gråsæl i dette område. Jeg har selv set dem længere nede af østkysten.

13. SÖDRA GREDA LÖVÄNG

Södra Greda er et løvengsområde ligesom det tidligere nævnte Lilla Horn. Södra Greda er den mest kendte af de to områder, til dels fordi det er denne, der er nævnt i foldere og naturguider over Øland, hvor Lilla Horn ofte ikke er specielt omtalt. Det skyldes, at Södra Greda dels er det ældste naturfredningsmæssigt set, dels at planten Sommer-Anemone vokser her. Sommer-Anemone ligner en kæmpestor Hvid Anemone og findes nogle få steder på Øland. Forekomsten her er den mest berømte. Den blomstrer i begyndelsen af juni. Af andre planter kan nævnes Salep-Gøgeurt, der her findes i en god bestand. Den er ellers en af de orkideer, der kan være svær at finde på Øland, da den ikke altid vokser på de typiske orkide-lokaliteter.
Södra Greda løveng finder man ved at køre efter skiltene fra Södra Greda by. Fornylig har man lavet en ændring af vejforholdene, så busser ikke længere kan køre helt op til løvengen, men må holde ca. en kilometer derfra, hvorfor man har en frisk gåtur op til engen. Personbiler og cykler kan dog stadigvæk færdes uhindret.

14. PETGÄRDE TRÄSK

Petgärde Träsk er ligesom Knisa Mosse en lavvandet mose med en rig fuglebestand. Petgärde ligger blot langs Ølands østkyst. Også her findes der fugletårn, endda to, begge med fine oversigtsforhold. Petgärde er mest kendt for at huse en lille bestand af Sortterne.
Man har de sidste par år lavet en del naturpleje i området og fældet en del Pil for at gøre mosen mere åben. Det har gjort oversigtsforholdene meget bedre, selvom det ser noget friseret ud endnu. Mosen skal lige have lov til at gro lidt til igen. Petgärde finder man langs den østlige hovedvej ca. 5 kilometer syd for Föra. Det ene fugletårn står lige ved P-pladsen, det andet står ved sydsiden af mosen en lille kilometer fra P-pladsen - følg stien. Der er desværre ikke sti hele vejen rundt om mosen. Petgärde er egentlig blot en del af et større mosekompleks. Dette område er nu under pleje, og man vil sikkert om nogle år kunne færdes rundt i området af forskellige stier. Nu må man nøjes med at se de andre moseområder nord for Petgärde fra de forskellige veje i området.

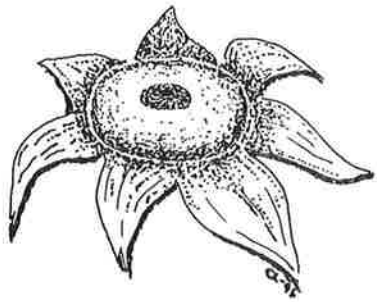

Fig. 6. Steppe-Stjernebold er en af de sjældne stjernebolde, der kan findes på Slottsalvaret ved Borgholm.

15. BORGHOLM MED SLOTSRUIN

Borgholm er hovedstaden på Øland. Her findes bl.a. en velforsynet turistinformation nede ved havnen. Botanisk finder man her i byen en specialitet, nemlig den formodentlig forvildede Hvid Viol, en lille viol med hvide blomster. Bl.a. på Linnégatan 8 (!) kan man se den i vejkanten. Syd for Borgholm ligger der langs kysten en rig løvskov med store træer, kaldet BorgeHage, der rummer en flot svampeflora. Her ser man også den markante ruin af Borgholm slot, der brændte i 1806 efter, at man havde bygget og ombygget på det i tre hundrede år! Ruinen ligger på Slottsalvaret, som er et af de mest kontinentale af alvarområderne på Øland. Her findes mange arter af bugsvampe, især stjernebolde, der er typiske for

steppeklimaet. Her er også fundet en hatsvamp, hvis nærmeste voksested er Ungarn. Lidt længere mod syd ligger den svenske kongefamilies sommeresidens Solliden, hvortil der normalt ikke er adgang.

16. HALLTORPS HAGE

Halltorps Hage er nok den mest berømte naturlokalitet på Øland efter Stora Alvaret. Fra Borgholm og mod syd strækker der sig en rig ædelløvskov med højstammede træer langs kysten . Halltorp er den sydligste del af denne skov. Her forekommer på et lille område 25 tusindårige ege, hvoraf de fleste endnu er i live. Disse træer har stået i en mere lysåben skov og har været næsten groet til i lukket skov, men nu har man fældet en del omkring egene, så de igen står åbent. Omkring partiet med egene finder man regulær lukket løvskov, her med mange Avnbøg. Halltorp er nok mest berømt for sine insekter. I egene lever flere yderst sjældne biller, bl.a. Eghjort og Stor Egebuk. Gnavegangene efter disse kæmpeinsekter kan ses på træerne. Skal man se dyrene, skal man derover omkring midsommer, gerne en lun dag lige efter regn. Så skulle mulighederne for at se dem være størst. Området huser også mange sjældne svampe, bl.a. et par arter af poresvampe knyttet til de kæmpestore ege. Orange Fedtporesvamp findes på et af træerne og kan kendes på sit lysende orange porelag. Den kommer normalt frem på sensommeren. I området har der tidligere været en lille bestand af Fruesko, men den er vist forsvundet. Fuglemæssigt er der selvfølgelig gode muligheder for hulrugende fugle, men området er også kendt for at have mange Kærnebidere. Bemærk, at der er ret strenge regler (efter svenske forhold) vedr. færdsel og opførsel i området. Halltorps Hage er nemt at finde; se efter skiltet oppe ved hovedvejen. Man skal dreje lige ved Ekerums Golfby - et ret overvældende byggeri i Dallas-stil. Her kører man ned til vandet, hvor der er en stor P-plads lige overfor indgangene til skovområdet. Der ligger iøvrigt en hytteby lige ved siden af, der er en fin udgangsbase for et Ølandsbesøg.

17. NOAHS ARK - ALVARET

Om dette lille alvarparti siger man, at det er Stora Alvaret i miniudgave; her finder man alt det, der også er på Stora Alvaret, blot pakket sammen på et lille område. En af områdets specialiteter er Ugrenet Edderkopurt, der her står i pæne bestande. Jeg har også set Ildflue her en sen aften. Lige i nærheden, ved Karum, er man ved at planlægge et område, hvor man vil bibeholde gamle driftsformer i landbruget, altså en slags arbejdende frilandsmuseum. Der går dog nok et stykke tid inden man begynder at skilte med noget. I dette område har jeg oplevet at være på ren svampe-hitjægertur, idet vi gik omkring 3 kilometer sik-sakkende igennem skove og smålunde for at se en svamp på en gammel myretue. Indrømmet, den var imponerende, men hvis ikke der havde været guide med, havde jeg aldrig fundet ud igen selv! Jeg anede ikke, hvor jeg var!

18. ISMANTORPS BORG

Ismantorp er et af de kendte udflugtsmål på Øland. Det er en af de mange borgruiner, men denne ligger inde midt i Mittlandsskogen. Ismantorp er nem at finde, følg blot skiltene ude fra vejen. Området lige omkring ruinen er lysåbent og græsses af får, mens skoven lukker sig så snart man kommer over fårehegnet. Det er et fantastisk flot naturområde med en masse forskellige blomster at nyde. Om foråret kan der være helt violet af orkideer. Blandt stenene kan man finde flere af de sjældne små bregner. Om efteråret har stedet vist sig at rumme en meget varieret svampeflora med bl.a. et par sjældne champignoner. I hasselkrattet langs stien ind til borgruinen fra P-pladsen findes mange meget sjældne svampe, bl.a. den lille violette køllesvamp *Ramariopsis pulchella*. Det bør her også nævnes, at der ligger en lille "kaffetorp" derinde, der har åbent i højsæsonen - de har også is. Fra Ismantorp går der flere stier igennem skoven, bl.a. op til Odens Flisor nær Noahs Ark. Herfra kan man også gå ned til Rönnerums fornby, der består af stenfundamenterne efter en tidligere bebyggelse. Den finder man også inde i en lysning i skoven. Skovområdet her er stort og tæt og med rig mulighed for at fare vild, hvis man ikke tænker sig om, så hold dig til de afmærkede stier.

19. GILLSÄTTRA

Ved den lille by Gillsättra findes en af øens forekomster af orkideen Fruesko. Denne bestand er den, der omtales i forskellige guider og foldere - man kunne kalde den publikumsbestanden. Herved håber man at skåne de andre forekomster. Frueskoen står her i et rigt løvskovsområde med mange andre planter, der er typiske for de kalk- og næringsrige ølandske lunde. Man finder Frueskoen ved at holde i vejkanten i selve Gillsättra og derefter gå ned ad den markvej, der går lige forbi møllen mod syd. Man følger blot sporet ind i skoven, og efter en 3-400 meter kommer man til den lille indhegning med

orkideen. Den blomstrer normalt lige omkring 1. juni, afhængig af vejret.

20. SÖDRA BÄCK

Södra Bäck er en berømt botanisk lokalitet. Langs bækken finder man et fornemt område med ekstremrigkær med mange sjældne vækster. Længere oppe langs bækken går det over i et Avneknippe-kær. Området ligger omkranset af skov på begge sider, og græsses af en flok køer. Man kører fra den østre "hovedvej" ind mod S. Bäck og følger vejen igennem "byen" mod N. Bäck. Lige udenfor byen kommer man over bækken. Her stopper man og går op langs bækken, hvor kalkkæret findes. Af specialiteter er der mange, men Blodplettet Gøgeurt og den lille Tvebo Baldrian er meget imponerende, og alle indikatorarter for ekstremrigkær kan findes her. Også Flueblomst har her en solid forekomst på den sydlige del af Øland. Den virker til at være mere hyppig på den nordlige ende af øen. Selv har jeg her fundet 14 arter af orkideer på en enkelt eftermiddag. Af andre oplevelser kan nævnes den kæmpestore sommerfugl Poppelfugl, der regnes for at være uddød i Danmark, samt en tilsyneladende solid bestand af den store edderkop *Dolomedes fimbriatus*, der jager på vandoverfladen i kærret. Pas på med den; den bider så det mærkes!

Fig. 6. Flueblomst - meget sjælden i Danmark, men næsten hyppig på Øland.

21. GRÅBORG

Gråborg er den største af ringborg-ruinerne på øen. Sammen med den ligger ruinerne af St. Knuts Kapell. Naturmæssigt er der dog også noget af interesse, idet der lige ved borgen findes en lille fredet løveng med en formidabel flora. I området må man dog kun færdes på stierne. Jeg mener iøvrigt at have hørt Lille Fluesnapper her, hvilket ikke skulle være helt umuligt. Gråborg findes nemt; følg skiltene.

22. MITTLANDSSKOGEN

De sidste fem lokaliteter ligger alle i eller omkring de store løvskovsparti på midt-Øland. Dette skovområde kaldes for Mittlandsskogen og er faktisk Sveriges største sammenhængende løvskovsområde. Det består af en sand mosaik af skovtyper, primært bestående af forskellige tilgroningsfaser, idet området tidligere var mere åbent med spredte marker og udmark ind imellem. Området er nu sprunget mere eller mindre i skov. Skoven er en rig løvskov med masser af Hassel, Ask, Elm og Eg. I store områder er Hassel helt dominerende og laver egentlige hasselskove med enkelte spredte større træer. Skoven er mange steder utrolig tæt og svær at orientere sig i. Bundvegetationen er bedst beskrevet med ordet frodig. Et igangværende registreringsprojekt har vist, at skovens svampeflora er om mulig endnu mere speciel end plantefloret. Mængden af sjældne svampe er ganske simpelthen enorm! Denne skovtype findes ikke nogen steder i Skandinavien i lignende udstrækning, hvorfor den rummer masser af svampearter, der er utroligt sjældne i resten af Sverige - og Danmark med. Derfor er det endnu mere sørgeligt, at området i dag er alvorligt truet, idet den lave pris på svensk tømmer har gjort det rentabelt at fælde disse skovområder, hvilket bliver gjort med hård hånd mange steder. Der vil uden tvivl gå mange værdier tabt uden, at man overhovedet nåede at registrere dem. Ind imellem er der dog små områder, hvor ejeren er mere skånsom, så forhåbentlig overlever en del af dette rige samfund. Det er også spændende at følge, hvorvidt arterne knyttet til Hassel tåler den nedsavning, der sker af Haslerne og kan komme igen, når Haslen skyder igen. Der pågår løbende overvågning af sådanne områder.

Vil man se, hvordan en skov af Hassel ser ud, kan man køre ind ad vejen mod øst ved den lille by Törnbotten ved Algutsrum. Den fører lige ind i en regulær Hasselskov. Der er selvfølgelig Nøddekriger i et sådant område. Ved Hildeborg ca. fem kilometer længere mod sydøst finder man også fine partier med forskellige løvskovstyper.

23. STORA ALVARET

Hele den sydligste trediedel af Øland består af dette store slettelandskab. Umiddelbart kan det ligne vore danske heder med sine spredte enebærbuske, men kigger man nærmere på det, ser man, at floraen her er ikke så lidt rigere! Alvaret er et fladt slettelandskab oven på kalkstensklippen. For det meste er der ikke muldlag nok til, at træer kan vokse, derfor findes kun spredte småbuske, hvor de kan kile rødderne ned i en revne i klippen. Ind imellem findes partier med et tykkere muldlag, og det giver mulighed for lidt trævækst. Alvaret er, ligesom heden, menneskeskabt og er dannet ved overgræsning af det sarte område, hvorved man har slidt muldlaget væk. Til sidst har der knabt været jord oven på klippen, og kun urter har kunnet overleve her. Tidligere var alvaret endnu mere bart end det er nu, men affolkningen og det derved mindskede græsningstryk har gjort, at træer igen er begyndt at kolonisere alvaret. Begyndte man ikke på nogen former for naturpleje, ville det ende i skov i løbet af et par generationer. Nu forsøger man at holde i hvert fald nogle dele af alvaret træfrit, så man stadig kan fornemme dette storslåede landskab. Vegetationen er præget af det ekstreme klima, og der findes mange planter her, der dels tåler udtørring, men også andre arter, der tåler vinterens kulde og egentlig hører hjemme på fjeldet. Hvor muldlaget er lidt tykkere, kan der være en overordentlig rig flora med tusindvis af orkideer. Mange planter har her sin eneste forekomst i Skandinavien, bl.a Steppe-Ranunkel og Kugleblomst. Fuglemæssigt er Stenpikker, Bynkefugl og Hedehøg karakterfugle, mens der gerne raster Traner på alvaret - hvor de iøvrigt går og æder orkide-rodknolde! På grund af kalkstenen er vandafstrømningen dårlig, hvorfor der let dannes lavvandede søer på alvaret. De fleste større søer er drænet væk nu, men Möckelmossen på den øverste del af alvaret findes endnu. Her ser man mange ænder og lappedykkere og gerne rastende vadere. Triberga Mosse (se senere) er også resterne af disse lavvandede områder.

Stora Alvaret skal opleves til fods! Ved at gå ind over det fornemmer man bedst dette mærkelige, næsten ørkenagtige landskab. Går man på alvaret lærer man hurtigt at navigere som ølænningene gør det: Efter kirketårnene! En ølænning har det efter sigende kun godt, hvis han kan se mindst tre kirketårne på én gang! Den nemmeste måde at komme ind på alvaret på, er at tage en af de tre tværveje og så gå ud herfra. Andre gode steder at gå ind på alvaret er fra Vickleby og Ekelunda på den nordlige del. Ved Möckelmossen er der en stor parkeringsplads og mange holder her og laver deres første alvar-tur. Området er efterhånden blevet lidt slidt, men man kan stadigvæk finde alle de typiske alvar-planter her omkring mosen, især hvis man går et godt stykke væk fra P-pladsen.

24. EKELUNDA HASSELKARST

Et af mine personlige favoritsteder på Ølands alvar. Man finder det i det nordøstre hjørne af Stora alvar. Lettest er det at køre ad vejen ud til Ekelunda og gå ind af gærdet mod nord lige overfor den lille P-plads. Her følger man sporet, til man kommer til endnu et gærde. Kort efter det deler vejen sig, lige ved en lavvandet sø, og her holder man til højre. Efter en lille kilometer kommer man til en lille bæk - eller nærmere blot et område, hvor der siver vand ned over. I vestsiden af dette lille kalkkær kan man se en lille kilde komme frem i en sprække i kalkstenen. Dette er en af de få kilder på Øland, der er vandførende hele året rundt, og vandet er koldt og godt! Oppe bag kilden er selve hasselkarsten. En karst er en sprække i kalkstenen, og i dette område er sprækkerne så dybe og brede, at Hasselbuske kan vokse i dem, hvorfor området har fået navnet Hasselkarst. Normalt er sprækkerne ikke så store, og man finder blot urter og bregner i dem, men her er de fyldt med træer. Alvarområdet her er præget af småbuske af især Hassel og Ene, hvorfor det er mere forskelligt fra de åbne vidder, man ser på de midterste alvarpartier ved Möckelmossen. Følger man det spor, man kom med mod nordøst, kan man gå helt til den lille by Alby - gå efter vindmøllen eller sigt efter Gårdby Kirke i baggrunden. Alby er en typisk lille ølandsk landsby med snævre veje, hvorfor jeg ikke vil anbefale bus eller campingvogn, med mindre man er manøvreringsmester.

25. LANDBORGEN

Den vestlige grænse for alvaret udgøres af den ret stejle skrænt ned mod det vestlige forland. Denne skrænt kaldes for Landborgen og strækker sig næsten ubrudt hele vejen fra Borgholm i nord til Albrunna i syd. Vest for skrænten ser man ned over de flade forland, som er noget af det bedste landbrugsjord i Sverige. Her dyrkes bl.a. en del grøntsager. Tidligere var store dele af dette forland dækket med rige løvskovslunde, men de fleste er blevet fældet for at gøre plads for agerbrug. Den senere omtalte Västerstadslund er en rest af sådanne lunde. Mange steder på skrænten er den dækket af en kratagtig skov af forskellige løvtræer, der ofte er ret vildtvok-

sende og spændende at gå på opdagelse langs med. Lige syd for Vickleby er der et meget populært sted at gå ind på alvaret, men man kan også gå mod vest og komme ned over landborgen her. Syd for Resmo ligger gravhøjen Mysinge Hög, en bronzealderhøj, hvorfra der er en formidabel udsigt. Lidt længere mod syd findes Bårbyborg, en af ringborg-ruinerne, men ved denne har man brugt skrænten som en naturlig del af borgens forsvarslinie.
Faktisk er dens rette navn den vestre landborg, idet der også findes en østre landborg. Denne strækker sig ned langs østkysten, men er slet ikke så iøjnefaldende, da det blot er en strandvold skabt af et tidligere hav, nu nogle meter over det nuværende niveau. Den østlige hovedvej ligger faktisk det meste af vejen på den østre landborg. Den har virket som en opstemning af vandet fra alvaret, da det jo hælder mod øst, hvorfor der tidligere var mange moser og småsøer langs østkanten af alvaret. De fleste er nu drænet væk, men den senere nævnte Triberga Mosse er et eksempel på en sådan mose.

26. STENÅSA
Ved den lille by Stenåsa på østsiden af alvaret, lige ved den nordligste tværvej, finder man Svensk Ornitologisk Forenings kursusgård og forretning Stenhusa Bod. Her har de et stort udvalg i bøger, kikkerter, beklædning og alt, hvad der ellers har noget med natur og Øland at gøre. Man kan også se efter på opslagstavlen, om der er nogle hits på øen. Det kan altid anbefales at gøre et stop her, selvom det let kan blive dyrt. I sæsonen er der også mulighed for at spise her, og der er endog mulighed for at overnatte for nogle få ad gangen. Medlemmer af SOF får 10 % rabat.

27. TRIBERGA MOSSE
Triberga Mosse er en lille, lavvandet mose, der ligger langs den østlige hovedvej godt og vel midt på Store alvaret. Mosen kan fint overskues fra vejen. Man kan for eksempel stoppe lige nord for Triberga by og sætte sig bag stengærdet i vejkanten med sin kikkert. Triberga Mosse er mest berømt for sine Nordiske Lappedykkere, der igennem flere år har ynglet her. De plejer nok at lade sig beskue med lidt tålmodighed. I flere år var her også Sorthovedet Måge, men den er vist ikke set de sidste år. Sortternerne er til gengæld mere sikre. Triberga er en fin lille lokalitet, især på grund af, at den er så nem at overskue. Desuden ligger den jo nær Stenåsa, så man kan lige køre ned og afprøve sin nye kikkert!

28. BEIERSHAMN
Beiershamn er et fint fugleområde med rørskov, krat og skovbryn. Faktisk er det menneskeskabt, idet anlæggelsen af molen omkring 1850 bevirkede, at sand begyndte at aflejres og skabte derved det lave vådområde. Til gengæld kunne man ikke bruge havnen bare ti år efter, at den var anlagt! Området overskues lettest fra sydsiden, hvor man kører ned ved Haga Park hytteby og parkerer nede ved vandet. Går man ad vejen mod nord langs vandet, når man til fugletårnet, hvorfra der er udemærket oversigt over området. Jeg er egentlig ikke klar over, hvorvidt man må gå ud på molen i fuglenes yngletid - må man det, er det også en fin observationspost. I området findes mange forskellige fugle. Engsnarre nævnes som en af specialiteterne. Selv har jeg hørt Flodsanger fra fugletårnet.

29. VÄSTERSTADSLUND
Västerstadslund er et lille naturreservat beliggende nedenfor landborgsbranten mellem Kastlösa og S. Möckleby. Det er en lille tilbageværende rest af en skovtype, der tidligere var meget hyppigere på Øland, nemlig den fede løvskovslund, domineret af Elme og Ask. Skoven får nu lov til at passe sig selv, kun den lille sti rundt inde i lunden holdes fri, hvorfor træerne efterhånden kommer til at ligge hulter til bulter. Elmesygen har endnu ikke nået Øland, så det er af naturligt ælde, træerne falder, men man er selvfølgelig hunderæd for om, eller snarere hvornår, elmesygen ankommer og hærger øen. Västerstadslund er afmærket på kortet; det ligger lige overfor gårdsamfundene Övre og Nedre Västerstad. Der er en lille P-plads med informationsskilt lige ved vejen.

30. STENBRUDDET SYD FOR S. MÖCKLEBY
Et par kilometer syd for S. Möckleby går der en vej ind mod øst, hvor der er en bom for vejen. Går man ind ad denne, kommer man ind til stenbruddet, hvor der er en sø. Denne er en kendt lokalitet for rastende svømmefugle; ænder, lappedykkere osv. Når man nu alligevel er på sydspidsen, kan man jo lige slå et sving indenfor for at se, om der skulle ligge noget mærkeligt.

31. ALBRUNNA LUND
Albrunna Lund er en af de "oprindelige" skove på det sydlige Øland. Dvs, at den ikke har været hugget helt ned, men har en temmelig lang kontinuitet som

skov. Den rummer en rig og varieret flora og småfuglefauna. Inde midt i lunden ligger en lille lysning, hvor der vokser Adonis, en stor gul blomst i ranunkel-familien, der blomstrer i maj. Den lille lysning har været ved at gro til, men bliver nu plejet af Ølands Botaniske Forening. Albrunna Lund afgrænses mod øst af alvaret, der her er næsten træfrit og iøvrigt ret godt botanisk. Man kan bl.a. her finde Steppe-Ranunkel i pæne bestande. Skovbrynet ud mod alvaret er også meget spændende og har også vist sig at rumme mange meget sjældne svampe. Man kommer til lunden ved at parkere ved hovedvejen lige syd for byen Albrunna. Der er en lille P-plads ved møllen. Her går man ca 100 m. længere mod syd ad vejen og drejer til venstre ind mod skoven. Følger man stien mod venstre, kommer man til lysningen med Adonis. Skovbrynet ligger lige bag lysningen.

32. MÖRBYLILLA STRANDÄNG

En anden mulighed for at se Adonis er at gå ned til vandet ad vejen overfor den lille flække Mörbylilla. Nede ved stranden findes et lille græsset engområde, der nu plejes for at holde Adonis-bestanden ved lige. Jeg har her også set den gamle ukrudtsplante Klinte.

33. EKETORP

Ved Eketorp har man rekonstrueret en del af en af borgruinerne, så man kan se, hvordan den sandsynligvis har set ud. Desuden har man opført et par huse indenfor murene, som fungerer som museum. Interesserer man sig for historie bør man bestemt stoppe ved Eketorp.

34. OTTENBYLUND

Ottenbylund er den sydligste skov på øen. Det er en forholdsvis åben løvskov med en blandet flora, flere steder med en kratagtig underskov. Dele af skoven er lukket for færdsel i fuglenes yngletid. Da den ligger ved sydspidsen, er skoven meget brugt som rastested for mange trækfugle, hvorfor der kan være alt muligt mærkeligt i sæsonen i skoven. Ellers er skoven mest kendt for at huse en bestand af Dådyr og af Pirol. Lille Fluesnapper skulle også være hyppig her. Botanisk er den ret kedelig, når man sammenligner den med de andre ølandske skovområder. Ved skovens østlige side står der ca. midt i skoven et fugletårn, der giver udsigt over de store, fåregræssede enge, Schäferiengene. Her ses også mange rastende fugle og ind imellem ørne. Man kommer lettest til skoven ved at parkere ved Ottenby Kungsgård og gå ind i skoven ad vejene. Der er et veludbygget stisystem i skoven. Husk dog at lægge mærke til adgangsbegrænsningerne.

35. LÅNGE JAN

Långe Jan er navnet på fyrtårnet på Ølands sydspids. Her ligger fuglestationen, der siden 1946 har drevet bl.a. ringmærkning ved hjælp af den store Helgolandsfælde i fyrhaven. Ved siden af fyrboligen ligger et lille museum over aktiviteterne. Sydspidsen er et fremragende træksted, der besøges af masser af fuglekiggere hvert år. Næsten på ethvert tidspunkt er der noget at se på. Mest kendt er dog forårs- og efterårstrækket i ugerne 22 og 42, hvor Øland er oversvømmet af ornitologer, hvoraf de fleste befinder sig her på sydspidsen. Der er adgang til fyrtårnet, hvorfra der er en fremragende udsigt over de vidtstrakte strandenge mod nord op til Ottenbylund. Der er P-plads nede ved museet, men i fuglesæsonen er det ofte temmelig kaotisk på vejen helt oppe fra Ottenby Kungsgård. Overvej derfor at stille evt. bil der og gå de sidste par kilometer. Cykel er perfekt.

AFSLUTNING

Dette var så en gennemgang af mine favoritsteder på denne mærkelige ø. Jeg håber, den kan inspirere til at tage en tur til Øland, eller at den giver dig nogle ideer til steder, der skal besøges næste gang, du skal derover. Har du kommentarer eller forslag til gode steder, jeg ikke har omtalt, er du velkommen til at kontakte mig. Det kunne være, at man på et eller andet tidspunkt kunne lave en egentlig rejseguide til Øland. God tur!

FORFATTERENS ADRESSE
Europaplads 8, 1.tv., 8000 Århus C

DE GRØNNE SIDER

Søren Højager

VANDLØB I VEJLE KOMMUNE

Vejle Amt har udarbejdet en meget fyldig og instruktiv rapport med titlen: "Vandløbene i Vejle Kommune 1992-1994". I rapporten vises resultaterne af amtets undersøgelser af miljøet i kommunens vandløb, og resultatet må siges at være overraskende godt. Samlet er der ikke andre kommuner i Danmark, der har så mange fine vandløb som netop Vejle Kommune. Det fine resultat skyldes dels kommunens store indsats med landbrugstilsyn dels store investeringer i kloakering. I alt 64% af vandløbene opfylder målene i Regionplanen.

Tilbage er der problemer med spildevand fra spredt bebyggelse, udledninger af mælkerumsspildevand til vandløb og dræn, overholdelse af 2 m bræmmerne, samt vedligeholdelsen af mange - især private - vandløb.

Det er bemærkelsesværdigt men positivt, at der i en politisk godkendt tryksag gives plads til lidt selvkritik. Under et af (farve)billederne står der således: "*Vejle Å opstrøms Amtsgården i Vejle. Åen er ensformig og reguleret. Bunden er dækket af sand, og der er ingen skyggende træer. Tilstanden kunne forbedres betydeligt ved at udlægge tonstunge marksten og grus og plante elletræer langs brinken. Det ville skabe en meget større variation og mangfoldighed i dyrelivet. Amtet er selv lodsejer og vandløbsmyndighed.*"

Rapporten er nydeligt illustreret af Jens Chr. Schou.

SALTEN LANGSØ OG VESSØ

"Salten Langsø og Vessø 1993. Miljøtilstand" er titlen på Århus Amts nyeste tekniske rapport om miljøtilstanden i amtets søer.

Salten Langsø er en lavvandet sø på 300 ha beliggende i Them Kommune. Søen er oprindelig en klarvandet sø med udbredt undervandsvegetation, men op gennem dette århundrede er vandkvaliteten blevet kraftigt forringet som følge af forurening med næringsstoffer fra spildevand, dambrug og landbrug. Grundet forbedret spildevandsrensning og mindskelse af dambrugenes fosforudledninger er udviklingen vendt, men Salten Lansø må dog stadig betegnes som forurenet. Beregninger viser, at vandkvaliteten vil blive bedre med tiden, når søen er i ligevægt med den nuværende forforbelastning, men hvis der skal være sikkerhed for en god vandkvalitet i fremtiden, skal forfosbelastningen yderligere reduceres med 10-15%

Vessø er ligeledes en lavvandet sø men blot på ca. 50 ha; søen ligger i Ry Kommune. Sammenlignet med 1986 er der sket en kraftig forbedring af søens miljøtilstand. Forbedringen skyldes, at forurening fra gårde med husdyrhold i oplandet blev bragt til ophør i slutningen af 1980'erne. Når der er etableret renseforanstaltninger på enkeltliggende ejendomme i oplandet, vil der ske en yderligere forbedring, og der er beregnet en fremtidig sommersigtdybde på 3-4 meter mod nu 2,1 meter.

MOSSØ

Mossø er et velegnet og velkendt ekskursionsmål for mange mennesker, og der har da også været udgivet en del ekskursionsmateriale om området. Men da Mossø dækker 2 amter, har det medført, at det materiale, som Århus og Vejle amter har udsendt, ikke har omfattet området i sin helhed og samtidig har det været af ret forskellig karakter naturligvis til stor frustration for brugerne, som er mere interesserede i samlede stiforløb end irrelevante amtsgrænser. Dette problem er der nu rådet bod på med en ny folder lavet i et samarbejde mellem de 2 amter samt Silkeborg Statsskovdistrikt.

Den nydelige folder beskriver 10 vandreture rundt i området. Bl.a. omtales ture over tørre overdrev ved Dalgård, hedebakker med græssende får og tørvemoser i Pinddalen, stejle enebærskrænter og vældige engarealer i Klosterkær.

Folderen er gratis og udleveres på turistbureauer og biblioteker.

GALTKÆR

Galtkær er beliggende i en lavning i hedesletten få km. øst for Brande. Galtkær Bæk, der er en del af Skjernå-systemet afvander kæret. Kæret er for mange år siden afvandet og opdyrket.

For at mindske udfældningen af okker i Galtkær Bæk har Vejle Amt, Miljøstyrelsen og Skov- og Naturstyrelsen ved Palsgård Statsskovdistrikt taget initiativ til gennemførelse af et naturgenopretningsprojekt. Der er i den forbindelse etableret et vådområde bag en nyetableret dæmning omfattende 30 ha, hvoraf den vestligste del er en ca. 2 ha stor sø med vanddybde på ca. 1 m. I tilknytning til søen vil 5-10 ha som oftest være dækket med ca. 25 cm vand. Øst for søen er der opført et fugletårn. Peder Nygaard fra Vejle amt oplyser, at der siden anlæggelsen i august 1994 allerede er iagttaget over 100 fuglearter, og man forventer, at der er mange flere i vente. Med andre ord et helt nyt og spændende ekskursionsmål.

FUGLE I VEJLE AMT 1994

Med nogen forsinkelse er årsrapporten fra Vejle Amt udkommet.

1994 har været usædvanlig flot med en artsliste på ikke færre end 246 arter. Blandt disse er følgende nye arter for amtet: Islom, Kongeedderfugl, Amerikansk Skarveand, Sabinemåge og Fuglekongesanger.

Rapporten, der er på 136 sider, koster blot 70,- kr. Det er ikke mange øre pr. oplysning!

FUGLE I ÅRHUS AMT 1994

Med lidt mere forsinkelse end den førnævnte er også årsrapporten fra Århus Amt udsendt.

Under forudsætning af sjældenhedsudvalgets velsignelse er der i 1994 set 263 arter i Århus Amt. Af nye arter for amtet kan nævnes Sort Ibis, Jagtfalk, Vandredrossel og Isabellatornskade - de 2 sidste er endda nye for Danmark.

Rapporten, der er på 111 sider, koster kr. 75,00.

"GUDENÅENS VANDMILJØ"

Gudenåkomitéen har udgivet en lille men smuk folder, der beskriver Gudenåens miljøtilstand fra udspringet i Tinnet Krat til udløbet ved Randers. Forholdene beskrives under vandoverfladen, det vil sige Gudenåens generelle forureningstilstand, samt åens dyreliv i form af smådyr og fisk. Derudover er en række andre forhold medtaget, som har betydning for åens tilstand f.eks. fiskepassager, indgreb i åens fysiske forhold, effekten af opstemninger på åens forureningstilstand m.m.

ORKIDÉOVERVÅGNING

DMU, der koordinerer den landsdækkende orkidéovervågning, udsender 2 gange årligt et såkaldt Nyhedsbrev med en beretning om den forgangne sæsons resultater og et oplæg til den kommende. Det 1. Nyhedsbrev er netop udsendt.

Nedenstående figur over Salep-Gøgeurt på Rævebakkerne på Samsø er et eksempel på, hvordan resultaterne formidles.

Efter en engangspleje i 1987 efterfulgt af regelmæssig drift er der sket en kraftig stigning i individantallet. Foråret 1993 var usædvanlig tørt, hvilket kan forklare nedgangen. Til gengæld har vejrliget i år (og i 1994) været noget nær det ideelle; i 1995 optaltes da også 1.000 Salep-Gøgeurter på Rævebakkerne, det højeste antal i undersøgelsesperioden.

Lokaliteten overvåges af Århus Amt.

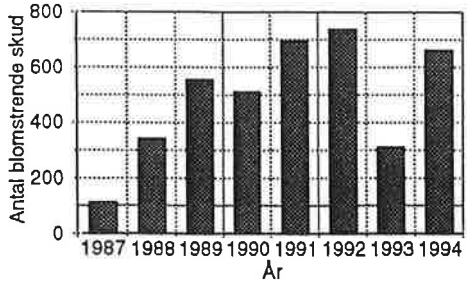

Naturglimt 1995

Jørgen Terp Laursen

INDLEDNING

Det er omkring månedsskiftet august/september, hvor der er omslag i vejret og sommeren er så småt ved at gå på held. Det er derfor passende med en ny Naturglimt.

Denne Naturglimt vedrører kun iagttagelser af fugle i Østjylland og dækker perioden fra årsskiftet til ca. 1.9.1995.

Den første halvdel af 1995 tegnede sig ikke som man kunne forvente, hvad det vejrmæssige angik. Vinteren var mild og foråret mere normalt efter årstiden. Maj var ret fugtig og kølig, men fra omkring 1. juli og til udgangen af august var der nærmest tale om tørke med solskin og høje temperaturer i lange perioder.

FUGLE

Den 25.2. lå ca. 240 Stor skallesluger i Salten Langsø. og 9.4. rastede 224 Alm. ryler ved Bønnerup Strand.

Den 12.5. trak en Hvidnæbbet lom N ved Sletterhage og Islom rastede i flere dage ved Kongsgårde og bl.a. 27.5., hvor den blev set af flere ornitologer.

Den 28.5. trak ca. 200 Mørkbuget knortegæs Ø over Dragsmur, Helgenæs, hvilket er et usædvanligt stort antal på disse kanter. Den 26.5. sås samme sted et bemærkelsesværdigt fugletræk. Vinden var svag-let fra ØSØ temp. ca. 16° og sol. Der trak kun få arter, hvoraf skal nævnes Mursejler, Bysvale, Gul vipstjert og ca. 15 Hvepsevåger. Meget overraskende trak en ung han af Vandrefalk N kl. 11.05 og endnu en N kl. 12.11, der var en ung hun samt igen en Vandrefalk N kl. 12.32. Alle tre fugle blev set under meget fine forhold, dvs. på nært hold og i medlys passere lige over Dragsmur. Samme dag trak en Hvid stork fra Helgenæs mod Århus. Formentligt samme fugl blev set 15 minutter senere trække mod V ved Brabrand Sø. Lærkefalk og Dværgfalk blev også set ved Dragsmur i foråret 1995. Lad disse oplysninger være en opfordring til andre om, at lægge vejen omkring Dragsmur for at se på fugletrækket.

Den 4.5. blev der også set en Hvid stork. Den rastede på en mark for senere at trække N ved Lyngby på Djursland, oplyst af lokale beboere.

1995 vil nok blive husket for den nærmest eksplosionsagtige fremgang i rørhøgebestanden i det østjyske område. Næppe tidligere er der set så mange fugle. Følgende par - angivet i parentes - har jeg kendskab til: Brabrand Sø muligvis 5, Tåstrup Sø 2, Bolmose 1, Tåstrup Sø 2, Syddjursland 1, Helgenæs 1, Kolindsund 1 Dystrup Sø 1 og Samsø flere par. På Horsensegnen er der rapporteret om 10 par. Årsagen til den store bestandsfremgang for Rørhøg må givet mere tilskrives usædvanlige gode forhold i vinterkvarteret og måske under trækket end det danske sommervejr. Musebestanden i landet synes at have været ringe i 1995, så heller ikke det kan have begunstiget artens ynglemuligheder.

Fiskeørn har muligvis ynglet på Djursland. Arten blev set på træk den 12.8. blev Brabrand Sø. Der er også fra august rapporteret om flere Fiskeørne i Midtjylland og yngel kan ikke udelukkes. Der kendes - endnu - kun 2 lokaliteter med Rød glente

i Århus amt i 1995. Det er et ringe antal sammenlignet med 1994, hvor 7 territorier var besat i amtet.
Der er fundet enkelte par kirkeugler og skovhornugler på Djursland.
Rosenvold er en nyopdaget trækfuglelokalitet, der ligger på nordsiden af Vejle fjord. Rosenvold har vist sig at være en fremragende lokalitet. På en DOF-tur d. 27.8. blev der set en gammel Lille skrigeørn trække syd og to Dværgfalke samt en 2k Lille kjove (Hans Pinstrup). En, formentligt samme fugl, blev set d. 26.8. ved Bjørnsknude.
Igen i år har et par slørugler ynglet i amtet, hvor det blev til 2 unger. Det kiksede derimod for de Store hornugler i Århus amt, hvorimod Vejle amt kunne fremvise 3 par.
Fjordterne 1 par med en unge i Smørmosen.
Skovsneppe er hørt "piste" ved Ørnbjerg Vandmølle i ynglетiden (Henning Andersen), hvilket tyder på, at det er en lokal ynglefugl. Jeg kender ingen ynglefund fra nyere tid af arten på Djursland.
Den 28.6. blev følgende set i et vandhul ved Fuglslev på Syddjursland: Gravand 2 par med pull. Vibe 3 par med pull., Strandskade 1 par med pull., Lille Præstekrave 1, Tinksmed 3, Sort- og Svaleklire 1. Strandskade ynglede med 1 par på eng nord for Grenåvej ved Tirstrup.
Den 24.6. Misteldrossel par med føde ved Pøtmølle samme sted Ravn 1 par og Stillits 1 par. Samme dag Sortspætte 1 og Ravn 1 ved Hammel Vandværk. Men også Moesgård kunne fremvise en Sortspætte idet en blev hørt 10.4. nær Skovmøllen. En Ringdrossel han blev set 16.4. ved Moesgård. Den 23.6. bød Bjerregrav Mose på Nattergal 23, Græshoppesanger 5 og Pungmejse 2-3, alle syngende. Sidstnævnte art er overraskende ikke registreret ved Brabrand Sø i 1995. Engsnarre opholdt sig i en lang periode ved Brabrand Sø; samme sted Drosselrørsanger 1 sy. d. 28.5. g 29.5.
Skoven ved Skaføgård Sø er næsten altid god for interessante fugle. Den 20.5. var der bl.a. Gråstrubet lappedykker 2 par og Lille lappedykker 2-3 par endvidere Rød glente 1, Rørhøg 1 han, Hvepsevåge 1 han, Tårnfalk 1 par ynglende i egetræ. Vendehals 1, Kærnebider 1 og Skovsanger hele 6 syngende.
Men også andre arter gjorde sig bemærket i 1995. Her tænkes på Karmindompap, der optrådte flere steder og under forhold, der indicerer yngel. Arten er set i juni på Helgenæs med 1 ex. ved Dragsmur og 1 par ved Lushage. Den 14.6. var der også et par ved Jernhatten. Endelig sås en fugl i flere dage i juni i Mols Bjerge.
Der er gjort to fund af Høgesanger på Helgenæs: En hørt syngende på Ellemandsbjerget i primo juni 1994 (bemærk dato) af Poul Erik Østergård og en ungfugl En ung Høgesanger er set i august 1995 ved Tyskertårnet, Helgenæs (Svend Pedersen).
Hen på sommeren har der været flere observationer af Skægmejse ved Brabrand Sø med 8 ex. d. 8.8. som vistnok største antal. Husrødstjert er hørt syngende på en gård i Handrup og ved Kolindsund. Så måske er arten ved at etablere sig ved gårde i Østjylland; en biotop, der er velkendt for arten i Sydeuropa.
Fra Midtjylland er rapporteret at Vendehals og Lille flagspætte er fundet ynglende på samme lokalitet.
Korttået træløber er set i territoriekamp med Alm. træløber d. 1.4. ved Moesgård strand. Lad os slutte med et besøg på Begtrup Røn, hvor et par Stormmåger ynglede på et hustag.
Husk at indsende dine fugleobservationer til "Fuglenes Danmark", (Atlasundersøgelsen).

stakbogladen

har bøgerne til dit studium!

Kom ind og se vores store udvalg i biologiske bøger

Bøger skaffes hjem fra hele verden

Der gives året rundt 10% studierabat på studierelevant litteratur

Vi ses i
stakbogladen's parkafdeling

Matematisk Institut-Universitetsparken

8000 Århus C. tlf.86128744

Åbningstider mand.-torsd.10-16 Fred.10-15

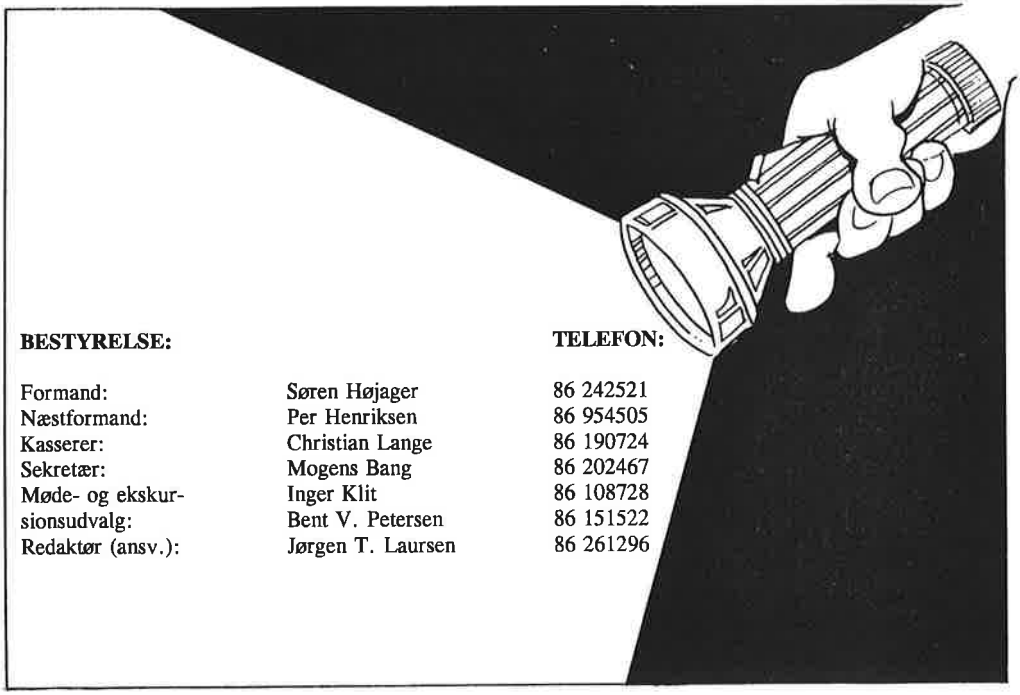

BESTYRELSE:		**TELEFON:**
Formand:	Søren Højager	86 242521
Næstformand:	Per Henriksen	86 954505
Kasserer:	Christian Lange	86 190724
Sekretær:	Mogens Bang	86 202467
Møde- og ekskursionsudvalg:	Inger Klit	86 108728
	Bent V. Petersen	86 151522
Redaktør (ansv.):	Jørgen T. Laursen	86 261296

Det helt uundværlige bryststativ...

ORG. FLUMMER®

1. Giver 50% mere støtte (kind + hånd + bryst) = færre uskarpe billeder.
2. Uden svage led.
3. Stativet vejer kun lidt, 146 gr.
4. Fylder kun lidt 9,5 x 18,0 cm.
5. Stativet er udført i sortalukseret aluminium, 3 mm tykt.
6. Kameraet bæres normalt, med stativet på.
7. Passer umiddelbart på en langt række kameraer med eller uden motor/winder.
8. Prisen er rimelig - 148,- kr. incl. moms.

Kontakt Mads Flummer, tlf. 75 94 44 88

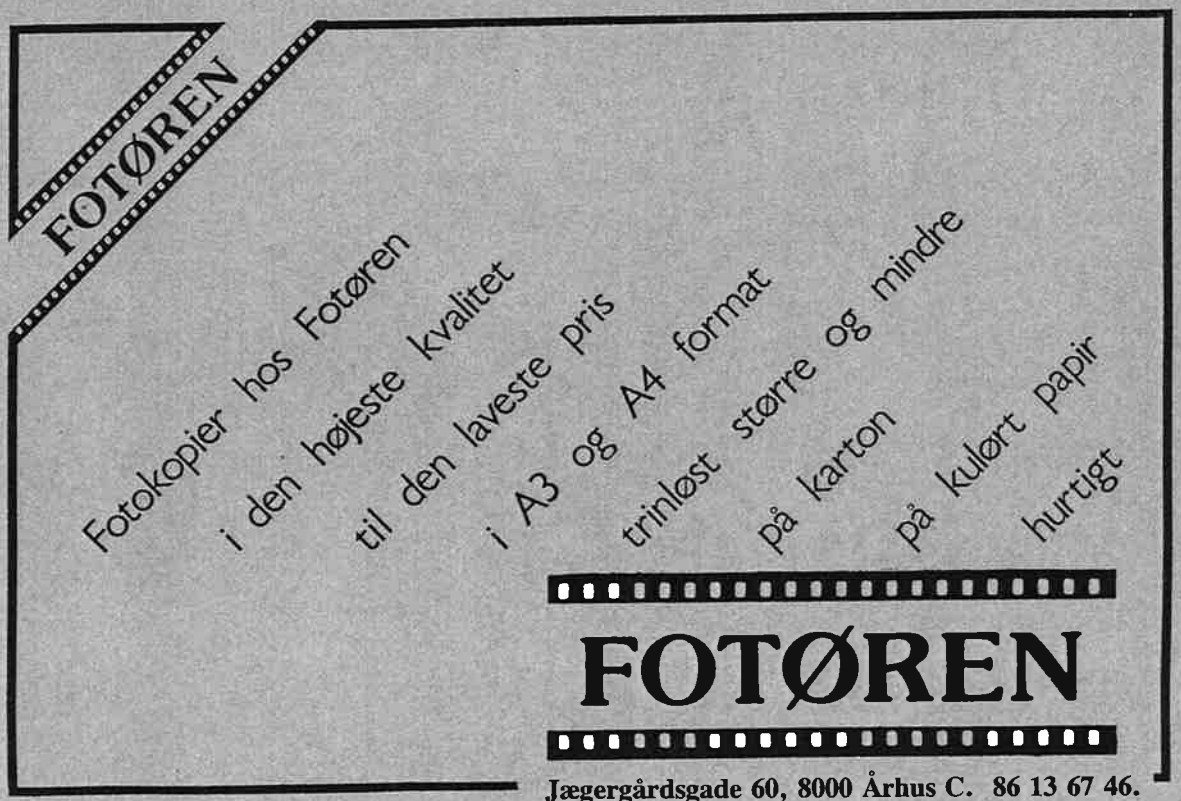
FOTØREN
Fotokopier hos Fotøren
i den højeste kvalitet
til den laveste pris
i A3 og A4 format
trinløst større og mindre
på karton
på kulørt papir
hurtigt
FOTØREN
Jægergårdsgade 60, 8000 Århus C. 86 13 67 46.